

TEISMAI.LT

*Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius
Darius Vedrickas:*
**„Darnūs viešieji pirkimai – neatskiriama
vadovo darbotvarkės dalis“**

*Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų
skyriaus pirmininkas Marius Bajoras:*
**„Teismas – aktyvus arbitras
viešųjų pirkimų bylose“**

Redakcijos žodis

Pastebėjote, kaip greitai pralėkė 2021-ieji? Tikimės, kad Jums praėję metai buvo reikšmingi, atnešė naudingų patirčių, o užsibrėžti tikslai virto puikiais rezultatais. 2022-uosius žurnalas TEISMAI.LT nori pradėti prasmingai ir naudingai, paliesdamas sritį, kurioje į vieną mechanizmą neišvengiamai susijungia viešieji ir privatus interesai, aistras kaitina valstybės pinigų naudojimo prasmės klausimai, o rimčiausi ginčai pasiekia ir teismus. Taip, žiemos numeryje kalbame viešųjų pirkimų tema.

Apie tokių pirkimų mechanizmo esmę neišvengiamai prabyla Viešųjų pirkimų tarnybos vadovas Darius Vedrickas, kviesdamas susipažinti su viešo prekių ir paslaugų įsigijimo perspektyvomis ir esama padėtimi. Jo balsą papildė darnaus vystymosi ekspertė Audronė Alijošiuotė-Paulauskienė, kalbanti apie tvarumo, darnumo reiškinius šiuolaikiniame pasaulyje. Ji įspėja: „Turime keistis greitai, nes laukia ne tik darnūs pirkimai – laukia atsinaujinimo pirkimai.“

Deja, viešieji pirkimai ne visada būna darnūs, tvarūs ir taikūs – kartais jie baigiasi teismo salėje. Būtent todėl apie teisėjo kaip aktyvaus arbitro vaidmenį tokiuose ginčuose pasakoja Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas Marius Bajoras, o Nacionalinės teismų administracijos direktorė, mediatorė Natalija Kaminskienė primena taikiojo tarpininkavimo – mediacijos – galimybę viešųjų pirkimų byloje ir taikaus susitarimo vertę.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus vyriausiasis patarėjas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas

Karolis Šimanskis į pirkimų mechanizmą kviečia pažvelgti iš konfidencialumo perspektyvos, analizuoja Europos Sąjungos Teisingumo Teismo formuojamą praktiką ir klausia: „Ar konfidencialumo problematika viešuosiuose pirkimuose naujai atgimė paskutinį kartą?“

Nuomonių ringe – į viešųjų pirkimų problematiką žvelgiama prokuroro, komunikacijos ir viešųjų pirkimų specialistų akimis. Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroras Gintaras Jasaitis pasakoja apie į teisiųjų suolą vedančias viešųjų pirkimų grėsmes, integruotos komunikacijos agentūros „INK agency“ vyresnysis partneris Kęstutis Gečas pabrėžia biurokratijos žalą efektyviems viešiesiems pirkimams, o ironišką humorą pasitelkęs advokatų kontoros „Ellex Valiūnas ir partneriai“ advokatas Karolis Kačerauskas kviečia įlįsti į viešųjų pirkimų specialisto kailį.

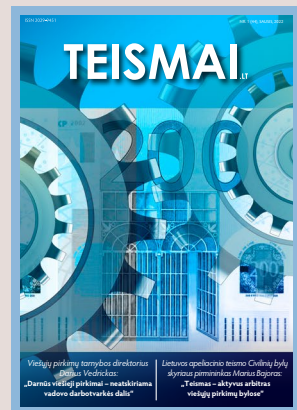
Žurnalą tradiciškai baigia teismų kasdienybės akimirkos ir intriguojantys bei dar negirdėti istoriniai faktai.

„Žmonės dažnai rūpinasi savo šalimi, tačiau aš dar nedaug dėl to galiu padaryti, nes esu tik šeštokas. Bet jau dalyvauju respublikiniuose matematikos konkursuose, be to mokausi programuoti ir planuoju tapti programuotoju. Tikiuosi, jog ateityje galėsiu prisidėti, kad Lietuva taptų dar modernesne šalimi. Nes kaip pasakė Ai Weiwei: „Pasaulis nepasikeis, jei neprisiimsi atsakomybės naštos“, – rašo teismų organizuoto konkurso dalyvis šeštokas Arnas Jodelis. Dar daugiau jo minčių rasite viename iš šio numerio puslapių.

Tikimės, ne tik šeštoko, bet ir šiame numeryje prabilusių savo sričių profesionalų mintys įkvėps. Įkvėps darniems, tvariems, protingiems, naudingiems, pamatuotiems, taikiems ir teisingiems sprendimams visose srityse. Juk kiekvienas iš mūsų savo darbu – kad ir koks jis būtų – galime prisidėti prie savo šalies darnos ir mūsų visų pasaulio gerovės.

Darnos 2022-aisiais!

Miglė Pavliukovičienė

Viršelio autorius Gerd Altmann (© Pixabay)

LEIDĖJAS NACIONALINĖ TEISMŲ ADMINISTRACIJA

L. Sapiegos g. 15, LT-10312 Vilnius
Tel. (8 5) 251 4120, el. p. komunikacija@teismai.lt

Redakcinė kolegija

Rūta Andriuskaitė, Nacionalinė teismų administracija
Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinė teismų administracija
Dr. Natalija Kaminskienė,
Nacionalinė teismų administracija
Vesta Ražanauskaitė,
Nacionalinė teismų administracija
Rimantė Kraulišė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinis teismas
Jomilė Juškaitė-Vizbarienė, Teisėjų padėjėjų asociacija
Dovilė Skiauterienė, komunikacijos specialistė
Gintarė Daugėlaitė, Klaipėdos apygardos teismas
Justinas Bagdžius, Nacionalinė teismų administracija

Autoriai

Rimantė Kraulišė
Audris Kutrevičius
Laura Mickevičiūtė
Miglė Pavliukovičienė
Alfредas Vilbikas
Karolis Šimanskis
Božena Mozūraitienė
Dr. Natalija Kaminskienė

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizaineriai

Marius Daraškevičius
Mindaugas Daraškevičius

Ilustracijos

Pašnekovų asmeninis archyvas
Dainius Stankus

Žurnalas TEISMAI.LT (ISSN 2023-9451) leidžiamas nuo 2011 m. keturis kartus per metus. Leidinį parengė spaudai Lj „Kriventa“.

Dėl prenumeratos kreiptis į Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyrių, el. p. komunikacija@teismai.lt, tel. (8 5) 251 4120. Tiražas 1 500 vnt. Elektroninė žurnalo versija www.teismai.lt

TURINYS

AKTUALUSIS INTERVIU

Viešųjų pirkimų tarnybos direktorius Darius Vedrickas: „Darnūs viešieji pirkimai – neatskiriama vadovo darbotvarkės dalis“ 3–7

EKSPERTŲ ĮŽVALGOS

Mediacijos galimybės viešųjų pirkimų srityje 8–10

Ar konfidencialumo problematika viešuosiuose pirkimuose naujai atgimė paskutinį kartą? 11–13

NUOMONIŲ RINGAS

Po viešųjų pirkimų – į kaltinamųjų suolą 14

Viešuosiuose pirkimuose per daug biurokratijos: reikia keisti principus 15–16

Viešieji pirkimai. *Quo vadis, specialiste!* 17–18

TEISINGUMO VEIDAS

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas Marius Bajoras: „Teismas – aktyvus arbitras viešųjų pirkimų bylose“ 19–21

IŠ TEISMŲ KASDIENYBĖS

Privatumo ribos BDAR kontekste 22–24

EŽTT mokymai Lietuvoje 24

Lietuvos teismų diena 25–26

AR ŽINAI, KAD...

Viduramžiais kylančios epidemijos trukdė ir prekybai 27–28

DARIUS VEDRICKAS

MARIUS BAJORAS

KAROLIS ŠIMANSKIS

Temų, straipsnių ir pasiūlymų laukiame el. p. komunikacija@teismai.lt. Už straipsnių turinį atsako straipsnių autoriai. Redakcija pasilieka teisę straipsnius redaguoti, koreguoti, trumpinti. Straipsnius perspausdinti ar kitaip naudoti jų medžiagą galima tik su redakcijos leidimu.

A portrait of Darius Vedrickas, a man with short dark hair and blue eyes, wearing a dark blue checkered suit jacket, a white dress shirt, and a red tie. He is smiling slightly and looking directly at the camera. The background is a plain, light-colored wall.

**Viešųjų pirkimų tarnybos
direktorius Darius Vedrickas:
„Darnūs viešieji pirkimai – neatskiriama
vadovo darbotvarkės dalis“**

Rimantė Kraulišė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atstovė ryšiams su visuomene

Nors įprastai esame linkę manyti, kad viešuosiuose pirkimuose svarbiausias yra ekonominis kriterijus, po truputį žingsniuojame ir link socialiai atsakingų bei inovatyvių viešųjų pirkimų. Praėjusių metų rudenį priimtos Viešųjų pirkimų įstatymo pataisos numato ambicingus siekius, tokius kaip socialinės atskirties mažinimas, aplinkos apsaugos kriterijų įgyvendinimas, viešųjų pirkimų vykdytojų kompetencijų tobulinimas – naujos žinių patikrinimo sistemos sukūrimas.

Apie esamus ir būsimus pokyčius kalbamės su Viešųjų pirkimų tarnybos (VPT) direktoriumi Dariumi Vedricku.

Kas yra darnieji pirkimai ir kuo jie skiriasi nuo įprastųjų?

Darnieji pirkimai grindžiami tais pačiais principais kaip ir „tradiciniai“, tik juos vykdydami papildomai vertinami veiksniai, susiję su ekonominiu tvarumu. Tai ne vien aplinkosauginiai aspektai, bet ir socialinės atsakomybės skatinimas, taip pat siekis sukurti inovatyvų produktą.

Darnūs – tai toks pirkimas, kurio metu pirkimo vykdytojas įsigyja prekes, paslaugas ar darbus siekdamas ekonominių, socialinių ir (ar) aplinkosaugos tikslų. Darnių pirkimų sąvoka bendrai apima trijų pirkimų rūšis: žaliuosius, socialiai atsakingus ir inovacijų pirkimus.

Pirkimo vykdytojai prie darnaus pirkimo gali prisidėti įvairiais lygmenimis, pavyzdžiui, spręsti socialinės nelygybės ir daugelį aplinkosaugos problemų. Kitaip tariant, darnūs pirkimai orientuoti į tai, kad atitiktų vartotojų poreikius, būtų užtikrinama ilgalaikė vertė, kainos ir kokybės santykis, kuo didesnė socialinė ir ekonominė nauda ir kuo labiau sumažinama žala aplinkai bei žmonių sveikatai.

Tai naujas pirkimų pobūdis tarp gamintojų, tiekėjų ir pirkimo vykdytojų, kai socialiniai, aplinkosaugos ir inovatyvūs veiksniai tampa lygiaverčiai pagal svarbą, lyginant su tokiais kriterijais, kaip kaina ir kokybė.

Žalieji pirkimai, kaip viena iš darniųjų pirkimų rūšių, dėl privalomo vykdymo šiuo metu sulaukia turbūt daugiausia dėmesio. Kokiais kriterijais remiantis nustatoma, kad pirkimo dalyvis atitinka žaliesiems pirkimams keliamus reikalavimus?

Žaliojo pirkimo vykdytojas siekia įsigyti prekių, paslaugų ar darbų, darančių kuo mažesnį poveikį aplinkai viename, keliuose ar visuose prekės, paslaugos ar darbo gyvavimo ciklo etapuose. Tokiu atveju pirkimo vykdytojas nustato aplinkos apsaugos kriterijus vadovaudamasis

Aprašas

aplinkos ministro įsakymu patvirtintu Aplinkos apsaugos kriterijų taikymo aprašu. Pavyzdžiui, įsigydamas leidybos ar spausdinimo paslaugas nurodo, jog popieriaus sudėtyje turi būti ne mažiau kaip 100 % perdirbto popieriaus, kitas popieriaus ypatybes, pažymi apie atitiktą reikalavimams įrodančių dokumentų reikalingumą.

Kaip skatinate prekių ar paslaugų pardavėjus ir teikėjus tapti žaliųjų pirkimų dalimi?

VPT, įvertinusi, kad iki šiol perkančiosioms organizacijoms ir subjektams sunkiai sekėsi pasiekti nustatytus žaliųjų pirkimų rodiklius, įsteigė Darniųjų pirkimų skyrių. Vienas pagrindinių šio skyriaus tikslų – didinti viešųjų pirkimų sistemos dalyvių (pirkimų vykdytojų, tiekėjų, juos vienijančių asociacijų ir kt.) kompetencijas, užtikrinant kokybišką ir savalaikę konsultavimą, informacijos sklaidą apie darniuosius pirkimus, bendradarbiavimą su rinka ir kt. Šis skyrius tampa darniųjų pirkimų kompetencijų centru, kuris ne tik rengia metodinius dokumentus, bet ir dalyvauja pirkimuose ekspertų-stebėtojų teisėmis, vykdo grupinius mokymus, organizuoja žaliąsias mugės ir kt.

Siekiant užtikrinti informacijos apie žaliuosius pirkimus sklaidą ir žaliųjų pirkimų praktikos atsiradimą bei mainus, vienas iš svarbių veiksnių yra informacijos viešinimas. Informacija apie tai, kaip viešajam sektoriui sekasi vykdyti žaliuosius pirkimus, greitai ir paprastai pasiekiami pirkimų vykdytojų žemėlapyje – vadinamojoje švieslentėje. Be to, VPT 2021 m. organizavo net keletą seminarų, konferencijų ir mokymų, kurių metu buvo dalijamasi ne tik Lietuvos, bet ir kitų Europos Sąjungos šalių gerąja patirtimi apie žaliųjų pirkimų vykdymą. Ši informacija taip pat viešai prieinama VPT *Youtube* kanale.

Nutarimas

Svarbu akcentuoti ir tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 478 „Dėl žaliųjų pirkimų tikslų nustatymo ir įgyvendinimo“

nustato įpareigojimą pirkimo vykdytojams vykdyti žaliuosius pirkimus. Pažymėtina, kad nustatyti įpareigojimai dėl žaliųjų pirkimų iš tiesų yra labai ambicingi ir jiems pasiekti reikalingas visų viešųjų pirkimų sistemos dalyvių konstruktyvus bendravimas ir bendradarbiavimas – ne mažiau kaip 10 % tokių pirkimų nuo 2021 m. liepos 1 d. iki 2021 m. pabaigos, ne mažiau kaip 50 % – 2022 m. ir ne mažiau kaip 100 % – kiekvienais metais nuo 2023 m.

Svarbu paminėti ir tai, kad pirkimo vykdymas susideda iš kelių etapų. Taip pat be galo svarbus viešojo pirkimo vykdytojo vaidmuo, nes rengiantis pirkimui, vykdyti rinkos tyrimą ir (ar) rinkos konsultaciją tokiu būdu rinka yra informuojama apie besikeičiančią paklausą, o rinka reaguodama keičia pasiūlą.

Minėjote, jog informaciją apie žaliųjų pirkimų vykdymą galime stebėti pirkimų vykdytojų žemėlapyje – švieslentėje, kuri viešai prieinama VPT tinklalapyje. Koks šio sukurto įrankio tikslas?

Švieslentė yra priemonė, vaizduojanti perkančiųjų organizacijų ir perkančiųjų subjektų įvykdytų viešųjų pirkimų rezultatus pagal nustatytus rodiklius. Kiekvienam rodikliui yra nustatytos reikšmės ir jų intervalai, kurie susieti su atitinkama spalva – geltona, žalia arba raudona. Spalva rodo, kaip pirkimų vykdytojai sekasi siekti nustatytų rodiklių: žalia – gerai / pasiekia nustatytus rodiklius ar juos viršija, geltona – vidutiniškai / kad pasiektų nustatytus rodiklius, trūksta visai nedaug, raudona – patenkinamai arba blogai / viešųjų pirkimų rodiklių nepasiekia. Duomenys į švieslentę patenka automatinio būdu iš viešųjų pirkimų ataskaitų, kurias teikia pirkimų vykdytojai, įvykdę pirkimą.

Pirkimų vykdytojų žemėlapis – švieslentė

Naudodamiesi šiuo analitiniu įrankiu pirkimų vykdytojai gali ne tik stebėti savo ar savo pavaldžių įstaigų pasiektus rezultatus, siekdami strateginių viešųjų pirkimų rodiklių reikšmių, bet ir palyginti juos su kitų Lietuvos pirkimų

vykdytojų rezultatais, greitai ir paprastai susipažinti su kitų perkančiųjų organizacijų ir subjektų gerąja praktika.

Taip pat šis įrankis suteikia galimybę įvertinti, kaip kiekvienas pirkimų vykdytojas atrodo bendrame viešųjų pirkimų sistemos kontekste, kokį indėlį sukuria vykdydamas viešuosius pirkimus ir kaip prisideda prie valstybės mastu siektinų tikslų. Pažymėtina, kad visi, išskyrus centralizuotų pirkimų, rodikliai ir jų reikšmės yra patvirtinti strateginiuose valstybės dokumentuose arba viešuosius pirkimus reguliuojančiuose teisės aktuose.

Siekiant efektyvesnės, skaidresnės, ambicingesnės šalies viešųjų pirkimų sistemos, viešojo sektoriaus subjektų vadovų veiklos vertinimo kriterijuose skatinama nustatyti rodiklius, susijusius su valstybės įtvirtintų viešųjų pirkimų rodiklių įgyvendinimu, nes kiekvienas prisidedame prie nustatytų rodiklių įgyvendinimo.

Šiuo metu švieslentėje galima analizuoti rezultatus pagal šiuos rodiklius: žaliųjų pirkimų vertės ir skaičiaus dalis; pirkimų, kai taikytas kainos (sąnaudų) ir kokybės santykio ar sąnaudų kriterijus, vertės ir skaičiaus dalis; centralizuotų pirkimų vertės ir skaičiaus dalis; pirkimų, kai buvo taikomi energijos vartojimo efektyvumo reikalavimai, vertės ir skaičiaus dalis; inovatyvių pirkimų vertės dalis.

Švieslentę 2022 m. numatoma papildyti naujais rodikliais – vieno tiekėjo pirkimai, vidutinis pasiūlymų skaičius, sutarčių viešinimas, smulkaus ir vidutinio verslo dalyvavimas viešuosiuose pirkimuose ir kt.

Ar viešųjų pirkimų dalyviai jau įsitraukia ir aktyviai dalyvauja inovatyviuose ir socialiniuose pirkimuose, nors jie dar nėra privalomi?

Inovatyvių pirkimų vykdymas yra privalomas jau nuo š. m. sausio 1 d., ir šiuo metu vyksta diskusijos dėl inovatyvių pirkimų rodiklių apimčių nustatymo kalendoriniais metais. O socialiniai pirkimai bus privalomi nuo 2023 m. sausio 1 d. Taigi ambicijų viešuosius pirkimus padaryti darniais tikrai netrūksta.

Jau minėtas VPT analitinis įrankis pirkimų vykdytojų žemėlapis – švieslentė suteikia informacijos apie inovatyvius ir rezervuotus pirkimus. Kalbant apie inovatyvius pirkimus, svarbu pažymėti, kad jiems

vykdyti dažnu atveju reikalingi papildomi finansiniai ištekliai, be to, ne visiems pirkimo vykdytojams reikalingi inovatyvūs pirkimai.

Šiuo metu VPT renka rezervuotų pirkimų statistiką, tačiau tai nereiškia, jog socialiniai pirkimai nėra vykdomi jau dabar. Į socialiai atsakingus pirkimus, kuriems perkančiosios organizacijos ir subjektai turės skirti didesnę dėmesį nuo 2023 m., įtraukiami socialiniai aspektai, kad būtų pasiekta teigiamų socialinių rezultatų. Būtent jie gali būti varomoji jėga sprendžiant tokius klausimus, kaip: užimtumo galimybių ir socialinio įsitraukimo (remiamų asmenų įdarbinimas, užimtumo galimybių jauniems ir (ar) vyresnio amžiaus darbuotojams didinimas, socialinės atskirties mažinimas) skatinimas; deramos darbo aplinkos užtikrinimas, visų darbuotojų įgūdžių tobulinimas ir (ar) kvalifikacijos kėlimas, psichologinio smurto darbo aplinkoje prevencija, pagalbos asmenims, patyrusiems psichologinį smurtą darbo aplinkoje, priemonių įgyvendinimas; socialinių ir darbo teisės aktų laikymosi (atsiskaitymas laiku už suteiktas paslaugas, pristatytas prekes ar atliktus darbus, sąžiningo darbo užmokesčio mokėjimas, sąžiningos prekybos klausimai) užtikrinimas; prieinamumo ir universalumo reikalavimai.

Kaip manote, ar stipriai pasikeis šiuo metu viešuosiuose pirkimuose dalyvaujančių dalyvių sąrašas nuo 2023 m., kai visi pirkimai be išimties turės būti žalieji, inovatyvūs ir socialūs, kitaip tariant – darnūs? Ar visi rinkos dalyviai gebės įgyvendinti numatytus kriterijus?

Bendrajai prasme rinkos pokyčiams didelę įtaką turi Europos Sąjungos vykdoma politika bei vis atnaujinami aplinkosaugos reikalavimai įvairioms produktų grupėms. Taigi rinkos pokytis ne tik priklausys nuo žaliųjų pirkimų įpareigojimų, bet ir vis labiau norma tampa tiekti darnius produktus. Panaši situacija dėl socialinių bei inovatyvių pirkimų – keičiantis vartotojų prioritetams ir poreikiams, keičiasi ir rinkos pasiūla.

Taigi turbūt didelio pokyčio nebus. Mano nuomone, perėjimas prie darniųjų pirkimų yra galimybė kurti supratimu ir pasitikėjimu grįstus santykius tarp viešųjų pirkimų sistemos dalyvių, didinti pasitikėjimą viešųjų pirkimų institutu – privalome bendrauti ir bendradarbiauti su rinka,

iš anksto informuoti apie besikeičiančią paklausą, susitarti dėl numatomų taikyti kriterijų, standartų ir kt. Tik tokiu būdu rinka gebės pasiruošti ir prisitaikyti prie besikeičiančios paklausos bei užtikrinti konkurenciją.

Dar viena svarbi naujovė bei pokytis ir, be abejo, iššūkis VPT – viešųjų pirkimų specialistų atestavimas, kuris nuo 2022 m. liepos 1 d. bus privalomas ne tik naujiems, bet ir esamiems viešųjų pirkimų specialistams. Plačiau papasakokite, kokią atestavimo sistemą kuriate ir kokia bus jos pagrindinė misija?

Šiuo Viešųjų pirkimų įstatymo pakeitimu siekiama stiprinti viešųjų pirkimų specialistų profesionalumą. Tad kuriama viešųjų pirkimų specialistų žinių patikrinimo sistema, kurios tikslas – pasiekti, kad viešuosius pirkimus vykdytų reikalingas žinias turintys specialistai. Tai reiškia, kad bent vienas pirkimų komisijos narys privalės būti VPT atestuotas – išlaikęs žinių patikrinimo egzaminą ir viešųjų pirkimų specialisto pažymėjimą turintis asmuo. Egzaminą laikyti galės visi pageidaujantys asmenys, sumokėję nustatyto dydžio valstybės rinkliavą.

Šiuo metu VPT sistemina mokymosi medžiagą, su kuria bus naudinga susipažinti besiruošiantiems laikyti egzaminą (medžiaga bus paskelbta 2022 m. sausio mėnesį). Pati sistema kuriama taip, kad žinių patikrinimą būtų galima patogiai atlikti nuotoliniu būdu. Sėkmingai išlaikęs egzaminą asmuo gaus viešųjų pirkimų specialisto pažymėjimą, kuris galios 5 metus. Galiojimo terminą, jam pasibaigus, bus galima pratęsti pakartotinai laikant egzaminą. Pirkimų specialistų žinių patikrinimą planuojama pradėti vykdyti nuo 2022 m. liepos 1 d., o reikalavimas bent vienam pirkimo komisijos nariui turėti pirkimų specialisto pažymėjimą įsigalios nuo 2023 m. sausio 1 d.

Komentaras

Audronė Alijošaitė-Paulauskienė,
darnaus vystymosi ekspertė

Darnumo koncepcija jau seniai aiški

Darnumo, arba tvarumo (angl. *sustainability*), koncepcija, kuri tampa viena pagrindinių globalių politinių temų pasaulyje, atsirado labai seniai – jos apraiškų galima aptikti įvairiose senovės kultūrose. Apie tai byloja net vieno ežero pavadinimas Pietų Amerikoje – *Manchau gagog changau gagog chaugo gagog amaug*. Tai reiškia „mes žvejojame savo pusėje, tu žvejoji savo pusėje ir niekas nežvejoja viduryje“ – tiesiog tvaraus išteklių naudojimo ir išlikimo strategijos pavyzdys. Dar XVIII a. tvarumo principas buvo taikomas Vokietijos miškininkystėje. Paieškoję šio žodžio prasmės istoriografijoje randame, kad tvarumas, darnumas to meto miškininkystėje buvęs akivaizdus, nes „tvariai augini mišką, kai sukuri naudą sau ir dar gebi palikti jį ateinančioms kartoms“. Beje, labai įdomūs gamtininko mokslininko Česlovo Kudabos pastebėjimai, kad iki XIX a. Šiaurės Amerikos indėnai išlaikydavę milžiniškas bizonų kaimenes, medžioję juos maistui ir taip reguliavę medžiojamų žvėrių populiaciją.

XX a. 7–8 dešimtmečiais pramonės poveikis, skurdas ir nelygybė pasidalijant gamtinius išteklius tapo akivaizdūs. Pažangia pramone buvo siekiama patenkinti sparčiai augančios žmonijos poreikius. Deja, išryškėjo ir šalutinis poveikis: buvo užterštos upės, vandens telkiniai, pradėtas stebėti ozono sluoksnio irimas, o pasaulio ekonominėje politikoje atsirado nauja tema – šiuolaikinės visuomenės problemos. Problemas buvo nelengva ne tik spręsti, bet ir svarstyti, todėl grupė mokslininkų ir verslininkų Romoje įkūrė tarptautinį futuristų klubą. Minėtas klubas pateikė daug argumentų, kodėl tokia pasaulio plėtra, kokia buvo

iki tol, neturi ateities. Romos klubo ataskaitoje „Augimo ribos“ (išleista 1972 m.) remiantis matematiniais modeliais iliustruota, kaip didėjant planetos gyventojų skaičiui ir išteklių naudojimui mažės gamtos ištekliai ir didės tarša. Matematiniai modeliai akivaizdžiai parodė, kad turime ribotų išteklių planetą ir jai egzistuoti liko 100 metų, jei ir toliau žmonija nekeis savo vartojimo įpročių.

Pačią sąvoką *darnumas* į pasaulio politinę darbotvarkę įtraukė Jungtinės Tautos (toliau – JT): 1987 m. Brundtlando komisijos ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“ suformuluota dabartinė *darnaus vystymosi* sąvoka. Darnus vystymasis apibrėžiamas kaip toks vystymasis, kuris „patenkina dabarties poreikius ir palieka galimybę ateities kartoms tenkinti savuosius“. Dėl šio apibrėžimo plačiai diskutuojama mokslinėse ir akademinėse bendruomenėse bandant sutarti, kokie yra mūsų poreikiai ir kokie bus tie ateities kartų poreikiai. Ir čia pradedame ieškoti kompromisų – dabar svarbus ekonomikos augimas, apie aplinkosaugą pagalvosime, kai būsime turtingesni, arba negalime taikyti apribojimų verslui, nes tam tikros visuomenės grupės patirs neigiamą socialinį poveikį. Bet pagalvokime, ar gali ekonomika gyvuoti be visuomenės ir aplinkos? Turbūt ne. Ar gali gyvuoti aplinka be ekonomikos ir visuomenės? Daugybė įrodymų, kad be mūsų pasaulis puikiai išgyvens. Tenka pripažinti: kalbėdami apie aplinkosaugą, kalbame apie sau palankios aplinkos išlaikymą, tad gal ir nevertėtų to vadinti „žmogosauga“.

Po JT ataskaitos buvo galybė pasaulinio lygio susitikimų, kuriuose ieškota, kaip suderinti socialinius, ekonominius ir aplinkos saugojimo tikslus. Vienas pirmųjų JT aplinkos ir plėtros, vadinamųjų Žemės, aukščiausiojo lygio susitikimų 1992 m. Rio de Žaneire atnešė viltį, kad darnus vystymasis įmanomas. Susitikime priimtas kelių šimtų puslapių pasaulinis susitarimas „Darbotvarkė XXI a.“, kuriame pateikti *receptai*, kaip sustabdyti žmonijos neigiamą poveikį gamtai

ir skatinti darnų vystymąsi visose pasaulio šalyse. Ką tai reiškia? Dokumente pirmą kartą detalai išdėstyti išteklių saugojimo, skurdo mažinimo, sveikatos apsaugos, žmogaus teisių, vartojimo ir daugelio kitų sričių siekiai bei konkrečios priemonės. Nepaisant išsamaus dokumento, jo įgyvendinimas nevyko ir vis dar nevyksta sklandžiai.

Darnumas turi tapti organizacijos veiklos bruožu ir dalimi

Darnios veiklos standartus išvardyti sunku, nes jų pasaulyje daug. Įvairios organizacijos, institucijos ar verslas gali pasinaudoti JT Pasaulinio susitarimo principais, kurie nusako pagrindines organizacijos darnumo dimensijas. Tada dera atsižvelgti į organizacijos specifiką ir pasirinkti, koks standartas jai tinka geriausiai. Standartus įprastai kuria ekspertų grupės, konsultacinės įmonės, nes jie apima daug sričių ir reikalauja įvairių sričių specialistų. Tvarumo standartus gali susikurti ir pati organizacija, prisitaikydama savo specifinėms reikmėms jau esančias metodologijas. Svarbiausia, kad darnumas patektų į organizacijos, institucijos ar įmonės esminę strategiją, t. y. negali būti atskiros tvarumo strategijos greta jau esamo plėtros plano. Svarbu suprasti, ką darnumas reiškia konkrečiai organizacijai, kokią įtaką jos veikla daro socialiniams reiškiniams, aplinkai ir kas yra daroma siekiant didinti teigiamą poveikį. Kiekviena organizacija, institucija ar įmonė turi turėti savo darnumo tikslus.

Minėti tikslai turi atsispindėti visose organizacijos veiklos srityse: tiek darbuotojų tarpusavio santykiuose, tiek paslaugų teikimo ir gavimo ar prekių pardavimo ir pirkimo atžvilgiu, tiek kitur. Darnumo dera siekti ir atliekant viešuosius pirkimus.

Ką perkančiajai organizacijai reiškia darnumas?

Darnieji pirkimai apima socialinius poveikius: darbo sąlygas, darbuotojų gerovę, darbdavio santykius su bendruomenėmis, žmogaus teises, lygias galimybes, atlygio politiką ir dar daug kitų sričių. Svarbu, kad atsižvelgtume ne tik į tiesioginius poveikius, bet ir į poveikius tiekimo grandinėje. Pavyzdžiui, vienas iš darniųjų pirkimų kriterijų gali būti priverstinis vaikų darbas. Ar tai tikrai aktualu Lietuvoje?! Taip! Jei perkami kompiuteriai, mobilieji telefonai, tai kai kuriose detalėse esantys metalai gali būti iš šalių, kur nepaisoma darbo saugos, o vaikų darbas yra kasdienybė. Taigi, turime pirkimo apraše įrašyti sąlygas ir turėti patikrinimo mechanizmą, kad tiekėjas vengtų tokių atvejų. Beje, verslo įmonės, kurios rinkoje save pozicionuoja kaip darnios ir atsakingos, turi darniųjų pirkimų vidinius standartus, atlieka kruopščią tiekėjų patikrą ir reaguoja, jei išaiškėja neatitiktys. Perkančiosioms organizacijoms valstybiniame sektoriuje privalomi darnieji pirkimai bus tam tikras iššūkis, nes reikės peržiūrėti visą prekių ir produktų tiekimo grandinę, gauti reikiamą informaciją ir gebėti ją patikrinti.

Svarbiausia organizacijos viduje pradėti diskutuoti, ką mums reiškia darnumas, kokios veiklos galėtų būti darnesnės, ko galėtume atsakyti, ką pakeisti. Viena vertus, esminius pokyčius inicijuoti gali vadovas. Galbūt šis būdas ir lengviausias, kai organizacijos galva nusprendžia ir

imasi įgyvendinti savo filosofiją, savitą verslo modelį, bet darbuotojų įtraukimas yra būtinas. Kita vertus, iniciatyva gali ateiti ir iš darbuotojų. Labai svarbu, kad tiek vadovas, tiek darbuotojai suprastų ir sutartų, ką konkrečiai jų organizacijai reiškia darnumas, kokius sprendimus ji galėtų priimti dėl darnaus vystymosi plėtros.

Svarbu ne tik viešajame pirkime surašyti darnumo kriterijus ar sąlygas, bet ir nuolat stebėti, ar tikrai tie reikalavimai vykdomi. Įmonės privalo ne tik pateikti darnumo ataskaitas ar įsipareigojimus elgtis darniai – reikia rodiklių, įrodymų.

Norėčiau paminėti, kad aplinkosauginės inovacijos yra pagrindinis žaliųjų pirkimų variklis. Juk neretai neturime žaliųjų sprendimų, tačiau verslas gali juos sukurti ir pasiūlyti. Vienas iš pavyzdžių – Jungtinės Karalystės sostinės Londono viešasis transportas, turėjęs ambicingą tikslą – iki 2025 m. sumažinti CO2 emisijas 60-čia procentų (nuo 1990 m. lygio). Buvo nuspręsta pradėti nuo metro apšvietimo tinklo renovacijos. Vykdamas rinkos konsultacijas diskutuota, kokie sprendimai galimi, nagrinėta daugiau kaip 300 apšvietimo sprendinių, pateiktų 80 gamintojų bei tiekėjų iš įvairių pasaulio šalių. Dėl rinkos įtraukimo buvo išsiaiškinti kriterijai bei techninės specifikacijos pirkimų dokumentams ir atliktas patikimas novatoriškas pirkimas.¹

Tvarumo tendencijos

Tvarumo tikslų vedamas verslas siekia mažinti savo poveikį, daryti mažesnę žalą gamtai, naudoti mažiau išteklių, mažinti socialines įtampas. Deja, to jau nepakanka. Daugybė faktų byloja apie senkančią ekosistemų gebėjimą atsikurti, prarandame bioįvairovės rūšis, kuriame pavojingas medžiagas, kurių nesugebame suvaldyti, jaučiame klimato kaitos padarinius. Netruksta ir socialinių problemų.

Pažangiausias įmonės siekia tvirti atsikuriantį (angl. *regenerative*) verslą, kuris permąsto savo veiklos procesus ir juos keičia ekosistemų procesų pavyzdžiu. Gamtoje nėra atliekų ir visi procesai turi savo vietą – kodėl verslas negali veikti tokiais principais? Mes galime tiek daug išmokti iš gamtos! Biomimikrija, arba biomimetika, – tai mokslas, kuris tiria gamtos reiškinius, organizmų struktūras bei ekosistemų veikimo principus ir imituoja tai kurdamas naujus gaminius ar paslaugas. Štai mokomės iš voro: kaip įprastoje temperatūroje namogzti siūlą, tvirtesnį nei plienas ir elastingesnį nei nailonas? Mokomės iš termity: kaip sukurti ventiliavimosi būdą ir palaikyti pastovią temperatūrą pastate?

Pasaulio tvaraus verslo taryba (angl. *WBCSD*), pristačiusi verslo viziją 2050-iesiems, parengė besikeičiančio, atsinaujinančio verslo gaires. Tai – verslo transformacijos kryptys. Vienas iš esminių principų: verslas turi ne taisyti problemas, o iš esmės veikti kitaip ir jų nekurti.

Taigi, žalieji viešieji pirkimai turi formuoti naujus rinkos poreikius, spartinti inovacijas, reikalauti verslo transformacijos, skatinti tuos gamintojus ar paslaugų teikėjus, kurie siekia taikyti darnumo principus. Ir, deja, turime keistis greitai, nes laukia ne tik darnūs pirkimai – laukia atsinaujinimo pirkimai.

¹ https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/news_alert/Issue64_Case_Study_128_London.pdf

Mediacijos galimybės viešųjų pirkimų srityje

Dr. Natalija Kaminskienė, Nacionalinės teismų administracijos direktorė, CEDR (Centre for Effective Dispute Resolution, Didžioji Britanija) akredituota mediatorė

Mediacijai populiarėjant ir plečiantis jos taikymo sričiai, natūraliai kyla klausimų dėl šio alternatyvaus klasikiniam teismui ginčų sprendimo būdo taikymo galimybių srityse, kurios iš pradžių atrodė tam mažai tinkamos.

Dr. Natalija Kaminskienė

Netolimoje praityje rimtų abejonių turėjome ir dėl mediacijos taikymo galimybių administraciniuose ginčiuose – ar suderinamas mediacijos proceso konfidencialumas su viešojo administravimo skaidrumo principu, ar įmanoma mediacijoje suderinti viešąjį interesą su privačiu taip, kad būtų laikomasi bendrųjų teisės principų ir nenukentėtų nei kiti visuomenės nariai ar visa visuomenė, nei viešojo administravimo institucijos, sutikusios sudaryti taikos susitarimą kompromisinėmis sąlygomis. Šiuo metu tai yra įstatymo lygmeniu legalizuotas procesas, sėkmingai pradėtas taikyti praktikoje ne tik ikiteisminiame ginčų sprendime (pvz., administracinių ginčų komisijose), bet ir teisminėje mediacijoje administraciniuose teismuose. Dar daugiau, administracinėje teismų praktikoje suformuluoti esminiai kriterijai, reikšmingi taikiam administracinio ginčo sprendimui mediacijos būdu, ir gairės, kaip teismams turėtų spręsti, ar konkretus ginčas gali būti sprendžiamas mediacijos būdu ir užbaigiamas taikos sutartimi.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. eA-73-822/2021 sprendė, kad yra svarbu, jog taikos sutartys atitiktų Administracinių bylų teisenos įstatymo (ABTĮ) 51 str. 1 dalies reikalavimus – taikos sutartį būtų galima sudaryti atsižvelgiant į ginčo pobūdį, ji neprieštarautų imperatyviosioms įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatoms, viešajam interesui, nepažeistų trečiųjų suinteresuotų asmenų teisių ar teisėtų interesų. Teismo nuomone, ABTĮ normose, reglamentuojančiose mediaciją ir taikos sutarties sudarymą administraciniame procese, neatskleista, kokiose bylose administracinį ginčą galima baigti sudarant

taikos sutartį. Todėl dėl aplinkybės, ar administracinis ginčas (ar jo dalis) spręstinas taikiai, teismas turi kiekvienu atveju įsitikinti *ad hoc* (esant konkrečiai situacijai).

Teismas išaiškino, kad taikaus ginčo (jo dalies) sprendimo galimybė susijusi su viešojo administravimo subjekto šioje veiklos srityje disponuojama diskrecijos (veikimo laisvės) teise – galia, suteikiančia administravimo subjektui tam tikrą veiklos laisvę priimant sprendimus, įgalinančia jį iš keleto teisiškai galimų elgesio variantų pasirinkti tą, kuris, jo nuomone, yra tinkamiausias. Tačiau ši teisė nėra absoliuti ir negali būti absoliučiai nemotyvuotas ir niekuo nesaistomas pasirinkimas. Ji turi būti grindžiama objektyviais faktais ir įgyvendinama pagal įstatymo viršenybės, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia ir efektyvumo principus.

Neatsitiktinai šį straipsnį pradėjau trumpai apžvelgdama administracinių ginčų mediacijos instituto kūrimąsi ir suformuotą administracinių teismų praktiką mediacijos ir taikaus ginčų sprendimo klausimais.

Pirma, viešųjų pirkimų ginčai (apibrėžiami kaip iš viešųjų pirkimų teisinių santykių kylantys tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų nesutarimai dėl pastarųjų priimtų sprendimų, kuriais galima pažeidžiamos tiekėjų teisės ar teisėti interesai¹⁾) nėra privatus šių ginčo dalyvių reikalas ir patenka į valstybės ir visuomenės viešojo intereso akiratį. Viešųjų pirkimų ginčų iniciatoriai dažniausiai yra privatus subjektai, o kitame teisinio santykio „gale“ paprastai yra viešojo administravimo funkcijas vykdomas subjektas. Ir nors viešųjų pirkimų ginčai nėra administraciniai, tačiau

paralėles tarp administracinių ir viešųjų pirkimų ginčų sprendimo mediacijos būdu bendrųjų taikymo principų yra akivaizdžios. Todėl administracinių teismų praktikoje suformuluoti esminiai kriterijai, reikšmingi taikiam administracinio ginčo sprendimui mediacijos būdu, bei taisyklės dėl administracinio ginčo tinkamumo spręsti taikiai, manytina, taikytini ir viešųjų pirkimų ginčams, sprendžiamiems bendrosios kompetencijos teismų civilinėse bylose.

Antra, mediacijos būdu galėtų būti sprendžiami administraciniai ginčai, kylantys tarp perkančiųjų organizacijų ir viešųjų pirkimų priežiūros ir kontrolės institucijų – Viešųjų pirkimų tarnybos, Valstybės kontrolės, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos, Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos. Tačiau, kaip jau nurodyta aukščiau, tik tada, jei konkretus administracinis ginčas gali būti išspręstas taikiai, o viešuosius pirkimus kontroliuojanti institucija konkrečiu atveju turi teisę veikti pagal savo diskreciją (pvz., turi teisę spręsti, ar pradėti tyrimą dėl perkančiosios organizacijos veiksmų ar veiklos, ar skirti jai teisės aktuose įtvirtintas poveikio priemones, ar kreiptis į teismą dėl pirkimo sutarties ar preliminarosios sutarties pripažinimo negaliojančia ir (arba) alternatyvių sankcijų taikymo, pagal norminį aktą turi teisę parinkti sankciją, baudos dydį).

Manytina, kad neatmestina mediacijos bei taikos sutarties sudarymo galimybė net ginčiuose tarp perkančiųjų organizacijų vadovų ir darbuotojų ir Viešųjų pirkimų tarnybos dėl viešųjų pirkimų tvarkos pažeidimų, kadangi Viešųjų pirkimų tarnybai pagal Administracinių nusižengimų kodekso

(ANK) 184 str. yra suteikta diskrecijos teisė spręsti dėl sankcijos parinkimo atsižvelgiant į įstatymo nustatytas ribas, kaip antai, skirti įspėjimą arba baudą, parinkti baudos dydį.

Viešųjų pirkimų ginčų gali kilti iki viešojo pirkimo pradžios, jo metu ir po viešojo pirkimo sutarties tarp perkančiosios organizacijos ir tiekėjo sudarymo.

Nepaisant to, kad pirkimų planavimo ir rengimosi juos atlikti etapas yra itin svarbus, ginčai, kylantys pirkimų planavimo ir pasirengimo jiems stadijoje, yra retesni, kadangi ši stadija paprastai praktikoje organizuojama perkančiajai organizacijai savo veiksmų nederinant su potencialiais tiekėjais. Tačiau tokių ginčų tikimybė padidėja, jeigu perkančioji organizacija Viešųjų pirkimų įstatymo 27 str. pagrindu nusprendžia prašyti suteikti ir gauti nepriklausomų ekspertų, institucijų arba rinkos dalyvių konsultacijas arba iš anksto paskelbia pirkimų techninių specifikacijų projektus, dėl kurių gali būti teikiamos pastabos ir pasiūlymai. Ir nors teoriškai nėra kliūčių taikyti mediaciją šiame pirkimų planavimo ir rengimosi juos atlikti etape, nesant paskelbto pirkimo, mediacija gali būti mažai naudinga, nes perkančioji organizacija savo nuožiūra iki pirkimo paskelbimo gali koreguoti pirkimo sąlygas ir spręsti dėl poreikio atsižvelgti į konsultacijų metu gautą informaciją arba pastabas dėl specifikacijos.

Didžioji dauguma viešųjų pirkimų ginčų kyla viešojo pirkimo metu ir po viešojo pirkimo sutarties sudarymo. Šiuos ginčus nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai civilinio proceso tvarka. Civilinių ginčų mediacija, galima sakyti, Lietuvoje jau tapo įprastu dalyku, todėl iš civilinės justicijos perspektyvų nėra jokių teisinių kliūčių viešųjų pirkimų ginčus spręsti taikiai mediacijos būdu. Vis dėlto įvertinus tai, kad viešųjų pirkimų ginčai nėra savo esme išskirtinai privataus pobūdžio ir juose egzistuoja labai svarbi viešojo intereso bei viešojo administravimo dedamoji, natūralu, jog abejonės dėl to, ar jie gali būti sprendžiami mediacijos būdu, tampa aktualios ir viešųjų pirkimų ginčų atžvilgiu.

Mediacija nėra skirta pažeistoms teisėms ginti. Mediacijos tikslas – suderinti ginčo šalių interesus taip, kad jie galėtų ginčą užbaigti taikiai. Todėl net ir turint teorinę galimybę bet kurį viešųjų pirkimų ginčą spręsti mediacijos būdu kiekviename viešųjų pirkimų ginče turi būti įvertinta, ar įmanomas perkančiosios organizacijos ir jos veiksmis nepatenkinto tiekėjo interesų suderinimas. Skirtingai nuo šeimos, kaimynstės arba darbo santykių, kai ginčo šalis sieja ilgalaikius santykius ir yra poreikis gyventi arba dirbti kartu, viešųjų pirkimų ginčo šalių santykių ilgalaikiškumas paprastai nesaisto. Todėl sudėtinga tikėtis didelio mediacijos rezultatyvumo, jeigu tiekėjo

vienintelis tikslas yra anuliuoti perkančiosios organizacijos su kitu tiekėju sudarytą pirkimo sutartį ir gauti savo nuostolių atlyginimą arba pasiekti, kad sutartis būtų sudaryta būtent su juo. O atsakymą į klausimą, ar gali būti suderinti konkretaus viešojo pirkimo ginčo šalių interesai, neretai galima gauti tik mediacijos metu, kai šalims suteikiama galimybė paaiškinti savo tikruosius interesus. Tačiau tais atvejais, kai yra akivaizdu, jog tiekėjas siekia ginti savo teises nuo viešojo pirkimo pažeidimo, mediacijos taikymas būtų nereikalingas ir tik užsitęstų procesas.

Atitinkamai, nors Lietuvoje yra pradėta kai kuriems ginčams iki kreipimosi į teismą taikyti privaloma mediacija, viešojo pirkimo ginčams spręsti privalomosios mediacijos nustatymas būtų aiškiai netinkamas. Tokį teiginį pagrindžia ir 2003 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Fritsch, Chiari & Partner and Others*², kurioje buvo išaiškinta, jog teisė pasinaudoti viešųjų pirkimų sprendimų peržiūros procedūra negali būti priklausoma nuo sąlygos, kad prieš tai būtų kreiptasi dėl sutaikinimo.

Kita labai svarbi iškelto klausimo apie interesų derinimą pusė, mano nuomone, yra tai, ar viešųjų pirkimų ginčo šalių interesai gali būti suderinti su viešuoju interesu, kad valstybės lėšos būtų naudojamos skaidriai, racionaliai ir teisėtai? Be abejo, pirmasis viešojo intereso sergėtojas yra mediatorius, kuris negali „laiminti“ tokio viešųjų pirkimų ginčo susitarimo, kuris prieštarautų viešajam interesui. Ir nors mediatorius nediktuoja šalims susitarimo sąlygų, matydamas, kad šalis tariasi apie dalykus, kurie nederą su viešuoju interesu, mediatorius turėtų apie tai įspėti ginčo šalis ir net galėtų nutraukti mediaciją, jeigu šalis viešojo intereso nepaiso. Pavyzdžiui, mediacijos metu tiekėjas ir perkančioji organizacija negali savo susitarimu pakeisti jau sudarytos pirkimo sutarties esminių sąlygų, kadangi tai reikštų pirkimo sąlygų pakeitimą ir pažeistų tiekėjų lygiateisiškumo principą. Negalima nepaminti ir to, kad, pagal Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 17 str. 1 dalį, mediatorius gali nelaikyti paslapyje informacijos, kuri buvo atskleista mediacijos metu ir kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui. Suformulavus tiksliau, mediatorius net turėtų apie tokią informaciją pranešti viešųjų pirkimų priežiūros ir kontrolės institucijoms.

Antrasis viešojo intereso saugiklis būtų teismai, kuriems teikiamos tvirtinti taikos sutartys, sudarytos dėl viešojo pirkimo ginčo. Teismas, prieš tvirtindamas taikos sutartį, nesvarbu, ar ji buvo pasiekta

derybomis ar medijuojant mediatoriui, privalo įsitikinti, kad taikos sutarties nuostatos neprieštarauja imperatyvioms normoms ir nepažeidžia viešosios tvarkos. Teismo procesas yra viešas, todėl, nors taikos sutarčių tvirtinimas teisme paprastai vyksta rašytinio proceso tvarka, teismo nutartis, kuria yra patvirtinamos taikos sutarties sąlygos viešųjų pirkimų ginčiuose, turi būti viešas procesinis dokumentas, prieinamas plačiai visuomenei su labai retomis išimtimis. Ir nors vienas pagrindinių mediacijos principų yra konfidencialumo principas, sprendžiant viešųjų pirkimų ginčus, konfidencialumo principas turi būti derinamas su visuomenės teise žinoti. Tokią poziciją patvirtina Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijos dėl alternatyvių ginčų sprendimų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų, pagal kurias, taikant alternatyvius ginčų sprendimo būdus, viena vertus, turi būti užtikrintas (kiek tai įmanoma) procedūrų skaidrumas, kita vertus, turi būti garantuotas ir tam tikras diskrecijos lygis. Tačiau visais atvejais mediacija negali tapti galimybe mediacijos proceso dalyviams išvengti savo įsipareigojimų arba pažeisti teisę³.

Taigi, turint nurodytus saugiklius, manytina, kad viešųjų pirkimų ginčo šalių interesų derinimas su viešuoju interesu yra pakankamai kontroliuojamas procesas.

Užsienio šalių praktikoje⁴ mediacija iki viešojo pirkimo sutarties sudarymo viešųjų pirkimų ginčiuose dažniausiai taikoma tais atvejais, kai nesutariama dėl pasiūlymų vertinimo, sprendimų dėl laimėtojo paskelbimo ir jų pagrindimo, pirkimo rezultatų, pirkimų reikalavimų (techninių specifikacijų sąlygų, sutarčių projektų nuostatų), atrankos kriterijų ir paties atrankos proceso.

Sudarius viešojo pirkimo sutartį mediacija paprastai taikoma tais atvejais, kai įvyksta sutarties vykdymo pažeidimas – nesilaikoma sutarties sąlygų (suteikiamos nekokybiškos paslaugos, vėluojama pateikti prekes, atlikti mokėjimus ar pan.).

³ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2001)9 on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties, clause 10 and clause 3 (ii) (d) of Appendix to Recommendation. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2b59 (2021-12-30).

⁴ Mediation between contracting authorities and economic operators. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/good_practices/GP_fiche_15.pdf (2021-12-17).

² Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 19 June 2003, C-410/01 – *Fritsch, Chiari & Partner and Others*. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-410/01&td=ALL>.

Kuo galėtų būti naudinga mediacija sprendžiant viešojo pirkimo ginčus ir dėl ko jos rinktis nevertėtų?

Kadangi perkančiosios organizacijos sprendimų ginčijimas teisme užtrunka ir tai kainuoja abiem ginčo pusėms, mediacija leidžia lanksčiai, sąlyginai mažiausiomis finansinėmis sąnaudomis operatyviai spręsti kilusį ginčą. Tai ne tik mažina tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų konkretaus ginčo administravimo žmogiškąsias ir finansines sąnaudas, kai kada ir pirkimo procedūrų „užšaldymą“, bet ir atlaisvina teismus tiems viešųjų pirkimų ginčams, kurių šalims nepavyko išspręsti taikiai ir kuriuose keliami pažeistų teisių gynimo reikalavimai.

Mediacijos galimybė paskatina tiekėjus, ypač mažas ir vidutines įmones, dalyvauti pirkimuose nesibaiminant bylinėjimosi kaštų. Savo ruožtu tai didina konkurenciją viešuosiuose pirkimuose.

Mediacijos galimybė signalizuoja apie didesnį perkančiųjų organizacijų atvirumą ir dialogą su tiekėjais, šitaip gerinant ir tiekėjų bei perkančiųjų organizacijų santykius.

Iš viešųjų pirkimų atveju taikomos mediacijos trūkumų galima paminėti:

- mediacijos konfidencialumo principo ir viešųjų pirkimų skaidrumo priešpriešą;
- taip pat galimą viešojo pirkimo ginčo sprendimo pabrangimą ir užsitęsimą, jeigu mediacija baigėsi nesėkme ir ginčo šalys vis vien turi ginčą spręsti teisme;
- mediacija būtų neefektyvi ginant pažeistas teises, kadangi mediacijos tikslas yra suderinti ginčo šalių interesus, o ne vykdyti teisingumą.

Užsienio šalių praktikos taikant mediaciją viešųjų pirkimų ginčams spręsti pavyzdžiai

Nyderlandai

Nyderlanduose prie Ekonomikos reikalų ir klimato politikos ministerijos yra sudaryta Viešųjų pirkimų ekspertų komisija (ol. *Commissie van Aanbestedingsexperts*), kuri gali veikti kaip mediatorius ginčų tarp tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų atveju ir kaip arbitras, kuris priima neįpareigojančius sprendimus viešųjų pirkimų ginčiuose. Pagrindinis Komisijos tikslas – sumažinti kliūtis spręsti viešųjų pirkimų ginčus ir jų sprendimo kaštus. Komisija yra nepriklausoma ir nešališka, ji gali atsakyti atlikti mediaciją arba priimti neįpareigojantį sprendimą ginče, jeigu negali užtikrinti savo pakankamo nepriklausomumo ir nešališkumo. Komisiją sudaro trys reikšmingą patirtį viešųjų pirkimų srityje turintys ekspertai, o reikalui esant ji gali naudotis daugiau kaip 80 išorės ekspertų paslaugomis skirtingose srityse, įskaitant neteisines, reikalaujančiose analizės konkrečiame ginče. Nepaisant to, kad Komisija gali vykdyti mediaciją arba būti ginčo arbitru, visgi pagrindinis jos darbo instrumentas – greitos, tikslios ir prieinamos neįpareigojančios nuomonės dėl ginčo šalių skundų, kuriomis Komisija formuoja ir viešina viešųjų pirkimų ginčų sprendimo gerąją praktiką¹.

Prancūzija

Prancūzijoje tiekėjai ir perkančiosios organizacijos, be įprastos viešųjų pirkimų skundų nagrinėjimo tvarkos, turi dvi alternatyvas spręsti viešųjų pirkimų ginčus. Pirmuoju atveju išspręsti viešojo pirkimo ginčą padeda verslo mediatorius (pranc. *médiateur d'entreprise*), kuris, būdamas nepriklausoma trečiaja šalimi, skatina dialogą ir ginčo sprendimą tarp besiginčijančių šalių. Verslo mediatorius gali spręsti ir tiekėjų ginčus, ir ginčus tarp tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų. Verslo mediatorius teikia mediacijos paslaugas nemokamai, 75 % atvejų mediacija būna sėkminga. Mediatorius siekia pakeisti elgesį, suderinti viešųjų pirkimų ginčo šalių santykius atkurdamas dialogą ir pasitikėjimą². Antruoju atveju Taikaus ginčo sprendimo patariamieji komitetai (pranc. *Comités consultatifs de règlement amiable des litiges*), kurie dirba išimtinai su viešaisiais pirkimais, veikia kaip nepriklausomi arbitrai, priimančys neįpareigojančius sprendimus. Abu šie alternatyvūs viešųjų pirkimų ginčų sprendimo būdai taikomi tik ginčams, kurie kilo po viešųjų pirkimų sutarties sudarymo, t. y. iš esmės ginčams dėl viešųjų pirkimų sutarčių vykdymo³.

² Guide commande publique – spécial relance, 2021. Prieiga per internetą: <https://www.economie.gouv.fr/mediateur-des-entreprises> (2021-12-17).

¹ Public Procurement Monitoring Report of the Netherlands, 2021. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/Natalija.Kaminskiene/Downloads/Public_Procurement_Monitoring_Report_of_the_Netherlands.pdf (2021-12-17).

³ Mediation between contracting authorities and economic operators. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/good_practices/GP_fiche_15.pdf (2021-12-17).

Ar konfidencialumo problematika viešuosiuose pirkimuose naujai atgimė paskutinį kartą?

Karolis Šimanskis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus vyriausiasis patarėjas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) Didžioji kolegija pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) kreipimąsi paskelbė sprendimą byloje *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras, C-927/19*, kuriame pateikta daug ne tik Lietuvai, bet ir kitoms Europos Sąjungos šalims reikšmingų teisės aiškinimų dėl viešųjų pirkimų procedūrų ir iš jų kylančių ginčų sprendimų teisinio reguliavimo ir jo taikymo. Pusę pačių svarbiausių ESTT išsamių motyvų sudaro klausimai, susiję su tiekėjų, perkančiųjų organizacijų ir ginčus nagrinėjančių teismų teisėmis ir pareigomis dėl vieno iš ūkio subjektų pirkime pateiktos konfidencialios informacijos atskleidimo kitam šio konkurso dalyviui.

Bendras kontekstas

Poreikis viešuosiuose pirkimuose išviešinti tam tikrą tiekėjo pasiūlyme pateiktą informaciją (ir šios apsauga) paprastai susijęs su situacijomis, kai konkurso nelaimėjęs ūkio subjektas nori įsitikinti, ar geriausią pasiūlymą pateikęs tiekėjas iš tiesų atitinka visus viešai paskelbtus reikalavimus, t. y. ar perkančiosios organizacijos sprendimas atitinkamą subjektą paskelbti laimėtoju yra teisėtas. Šis sužinojimo poreikis turėtų būti pagrįstas ne smalsumo patenkinimu, o siekiu pakeisti viešojo pirkimo rezultatus. Atsižvelgiant į tai, konfidencialios informacijos atskleidimas iš esmės atspindi dviejų vertybių – teisės į veiksmingą interesų gynybą ir teisės į privataus gyvenimo bei komunikacijos slaptumą (ES pagrindinių teisių chartijos 47 ir 7 straipsniai) – priešpriešą.

Vienas didžiausių iššūkių yra tinkamos pusiausvyros paieška tarp pirmiau nurodytų vertybių. Akivaizdu, kad nė viena jų negali būti iškelta paneigiant kitą, nes tokiu atveju, *pirma*, atitinkamas asmens interesas liks be apsaugos, todėl jo subjektinės teisės bus „paaukotos“ kito asmens subjektinių teisių sąskaita. *Antra*, būtų demoralizuota viešųjų pirkimų teisinių santykių tvarka, dėl to, priklausomai nuo pasirinkimo, ieškovų teisių gynyba būtų formali arba būtų suardytas pasitikėjimas tarp pasiūlymus pateikusių tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų, šitaip atgrasant kai kuriuos ūkio subjektus ateityje varžytis dėl viešojo pirkimo sutarties.

ES ir nacionalinės viešųjų pirkimų pozityviosios teisės lakoniškumas lėmė tai, kad vieny tiekėjų teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir kitų tiekėjų teisės į jautrios informacijos apsaugą tarpusavio pusiausvyros turinys iš esmės išplaukia iš teismų praktikos. Šiuo metu galiojančios Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – VPĮ) 20 straipsnio nuostatos yra daug platesnės apimties už atitinkamas ES viešųjų pirkimų direktyvų normas, nes į nacionalinę teisę perkelti patys svarbiausi LAT išaiškinimai šioje srityje (ESTT jurisprudencija šiais klausimais iki aptariamo naujausio jo sprendimo nebuvo tokia išsami). Iš LAT kreipimosi į ESTT ir šio atsakymo *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centro* byloje galima daryti išvadą, kad, viena vertus, egzistavo dar nemažai anksčiau neatsakytų klausimų, antra vertus, atsakymai į juos šią teisinių santykių sritį padarė dar labiau kompleksinę.

LAT praktika konfidencialios informacijos apsaugos viešuosiuose pirkimuose srityje

LAT praktika dėl tiekėjo susipažinimo su jo konkurento pasiūlymu nuosekliai krypto į informacijos prašančio ūkio subjekto (ieškovo) teisių gynybos pusę šios informacijos turėtojo interesų apsaugos atžvilgiu. Iš kasacinio teismo klausimų, pateiktų ESTT aptariamoje byloje, gali susidaryti įspūdis, kad, atsižvelgiant į

nacionalinę jurisprudenciją, buvo siekiama dar labiau užtvirtinti ir net padidinti informacijos prašančio asmens teisių apsaugos prioritetą informacijos turėtojo (pasiūlymą pateikusio dalyvio) atžvilgiu.

Tokia bendroji nacionalinės jurisprudencijos tendencija galėtų būti aiškinama dėl šių priežasčių. *Pirma*, pačia bendriausia prasme VPĮ reguliuojamiems santykiams LAT jurisprudencijoje suteikta ypatinga reikšmė – jie susieti su viešuoju interesu, kurį sudaro ne tik perkančiosios organizacijos ir visos visuomenės interesas dėl pirkimo objekto (atitinkamos prekės, paslaugos ar darbo), bet ir interesu turėti sąžiningą ūkio subjektų varžymąsi, kurį gali užtikrinti efektyvios tiekėjų teisių gynybos priemonės bei teismų iniciatyvumas procese. *Antra*, kaip pažymėta LAT kreipimesi į ESTT, Lietuvoje viešuosiuose pirkimuose neretai piktnaudžiuojama informacijos apsauga konfidencialumo pagrindu (pavyzdžiui, pagal savo pobūdį slepiami vieši duomenys, įslaptinamas visas pasiūlymas), o teismai dažniausiai lakoniškais argumentais atitinkamus pasiūlymo duomenis pripažįsta nevieša bylos medžiaga.

Prie šią jurisprudenciją formuojančių priežasčių taip pat galėtų būti priskiriamas pats viešųjų pirkimų pobūdis, dėl kurio ūkio subjektai priversti viešojo pirkimo konkursuose perkančiosioms organizacijoms išviešinti atitinkamus duomenis (pavyzdžiui, turimą įrangą, darbuotojus, anksčiau įvykdytas sutartis, atitiktą standartams ir pan.). Kaip pažymėjo kasacinis teismas, *dėl viešųjų pirkimų santykių specifikos informacijos slaptumas – daugiausia išimtinė, o ne bendro pobūdžio situacija (jau vien iš pavadinimo etimologijos matyti, kad šie santykiai vieši, ne slapti)* (nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2013), be to, *viešųjų pirkimų procedūrose patys tiekėjai, teikdami pasiūlymą, išviešina su savo veikla ar patirtimi susijusius duomenis, taigi iš esmės atsisako kai kurių duomenų slaptumo* (nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-16-378/2018). Galiausiai Lietuvoje įtvirtintas ikiteisminis ginčų nagrinėjimo modelis galimai suponavo išsamius išaiškinimus dėl tiekėjų pasiūlymų išviešinimo, atsižvelgiant į tai, kad perkančiosioms organizacijoms, nagrinėjančioms gautas pretenzijas, tenka tinkamo motyvavimo ir teisių gynybos užtikrinimo pareigos. Be to, toks nesutarimų sprendimo modelis lemia poreikį kuo išsamiau išsiginčyti iki teismo proceso (pavyzdžiui, pretenzija ir atsakymas į ją iš esmės turi sutapti su ieškinio ir atsiliepimo reikalavimo, pagrindų ir argumentavimo atžvilgiais).

Kasacinio teismo praktiką dėl konfidencialios informacijos apsaugos galima suskirstyti į tris didelius etapus laiko atžvilgiu pagal svarbiausius precedentus.

Karolis Šimanskis

Pirmasis susijęs su vadinamąja *Rūdupio* byla (civilinė byla Nr. 3K-3-495/2013), kurioje kasacinis teismas pirmą kartą suformavo išsamias teisės taisykles, labiausiai susijusias su atitinkamos informacijos pripažinimu konfidencialia ir su tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų bendradarbiavimu: a) visas pasiūlymas negali būti laikomas konfidencialiu; jei perkančioji organizacija gauna taip įvardintą pasiūlymą, ji privalo tuo suabejoti ir spręsti dėl tikrosios konfidencialumo apimtys; b) duomenys apie ūkio subjekto kvalifikacijos (pajėgumo) atitiktį paprastai nelaikytini slaptais; c) perkančioji organizacija privalo išsamiai išnagrinėti prašymą leisti susipažinti su atitinkamu pasiūlymu, tuo tikslu kreipiasi į jį pateikusių subjektą, prašydama paaiškinimų net ir tais atvejais, kai pasiūlyme atskirai nenurodyta, kad tam tikri duomenys nevieši; d) bet kokiu atveju nei pirminė konfidencialumo žyma, nei vėlesni tiekėjo paaiškinimai neįpareigoja perkančiosios organizacijos laikytis tokios pozicijos, t. y. neatskleisti duomenų tiekėjui (ieškovui); e) perkančiosios organizacijos sprendimas dėl pasiūlymo neatskleidimo skųstinas teismui, kuris klausimą galutinai gali išspręsti procese arba grąžinti šalis į pirkimo procedūras, kad šios iš naujo pagal papildomas aplinkybes apsibrėžtų savo ginčo objektą.

Iki antrojo praktikos etapo, susijusio su vadinamąja *KRS* byla (2018 m. pradžios nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-16-

378/2018), kasacinis teismas nuosekliai pabrėždavo perkančiųjų organizacijų ir teismų pareigas dėl informacijos (bylos medžiagos) įslaptinimo kaip išimtinės priemonės, ieškovų teisės į teisminę gynybą byloje, taip pat atskirai pasisakė dėl atitinkamų tiekėjų pasiūlymų duomenų ir konkurso dokumentų (pavyzdžiui, viešojo pirkimo komisijos protokolų) pripažinimo konfidencialiais. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo 2017 m. vasario 14 d. paskelbtos nutarties civilinėje byloje, kuri nebuvo susijusi su viešųjų pirkimų teisiniais santykiais, kasacinis teismas apskritai pradėjo formuoti bendrą bylų medžiagos pripažinimo vieša praktiką, pagal kurią teismai *ex officio*, t. y. net dėl to nesant ginčo, turėtų spręsti, ar atitinkami bylos duomenys iš tiesų yra slapsti.

Vis dėlto viešuosiuose pirkimuose atitinkama informacija paprastai slepiama ne nuo išorinių subjektų, turinčių teisę susipažinti su išnagrinėtos bylos medžiaga, o nuo to paties ginčo šalių, t. y. ieškovo, kvestionuojančio viešojo pirkimo rezultatus. Atsižvelgiant į tai, šioje srityje iškyla ne tik bendrasis teismo proceso (bylos nagrinėjimo ir jos medžiagos) viešumas ar viešųjų pirkimų atvirumas, bet ir konkurso laimėtojo poreikis apsaugoti jautrią informaciją, o tai lemia skirtingą viešojo pirkimo ginčo šalių turimos informacijos apimtį.

Nors ankstesnėje kasacinio teismo viešųjų pirkimų ginčų praktikoje buvo

duodamos nuorodos į CK 1.116 straipsnyje įtvirtintą reguliavimą, bet būtent *KRS* byloje LAT, tęsdamas pirmiau nurodytos jurisprudencijos kryptį, labai aiškiai ir tiesiogiai VPJ įtvirtintą konfidencialumą susiejo (sutapatino) su komercine paslaptimi. Teismo vertinimu, tik pačios svarbiausios ir komerciškai jautriausios informacijos apsauga gali būti pagrįsta viešųjų pirkimų teisinių santykių reguliavimo tikslais. Vien tai, kad įprastai kitais atvejais tam tikra su tiekėju ir jo veikla susijusi informacija nėra laisvai prieinama kitiems ūkio subjektams, nereiškia, jog viešųjų pirkimų procedūrose ji yra saugotina, jei neatitinka komercinės paslapties sampratos. Komercine paslaptimi pripažintini tik tokie duomenys, kurie turi būti ne tik nežinomi kitiems asmenims, bet ir turėti tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę, taip pat tokia informacija yra atskirai saugoma atitinkamomis protingomis priemonėmis.

Kasacinio teismo vertinimu, tiekėjui, prašančiam išviešinti pasiūlymą, gali būti pateikta susisteminta informacija, iš kurios būtų galima spręsti, kokią iš galimų ir rinkoje egzistuojančių technologijų jis pasirinko naudoti, jam turėtų būti atskleista bendra informacija apie įrenginius ir medžiagas, tačiau ne konkretūs technologiniai sprendimai (atsakymai, kaip, kokiu būdu veikia konkretus įrenginys, iš kokių sudėtinių dalių jis sudarytas ir pan.), jo turima *know-how* (praktinė patirtis, technologinės naujovės), brėžiniai ir t. t. Bet kokiu atveju bendro pobūdžio skaičiavimų apie įrenginių eksploatavimo sąnaudas išviešinimas neturėtų būti laikomas konkurencinio pranašumo sumažinimu.

Kasacinis teismas taip pat atskirai pasisakė ir dėl teismų pareigų procese šioje srityje. Nors teismui turi būti pateikta visa ginčui spręsti būtina informacija, tačiau jis turi išsaugoti jos slaptumą, jei ji iš tiesų yra komerciškai jautri. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad tais atvejais, kai ieškovas yra nesupažindinamas su atitinkamais laimėtojo pasiūlymo duomenimis, akivaizdu, jog jis negali pagrįsti savo reikalavimų pagrįstumo, todėl būtent teismai turi užtikrinti tiekėjų teisės į teisminę gynybą ir informacijos slaptumą tinkamą pusiausvyrą. Teismai privalo išsamiai motyvuoti savo sprendimus dėl ginčijamų perkančiosios organizacijos veiksmų išrenkant konkurso laimėtoją, nepriklausomai nuo atitinkamos informacijos konfidencialumo pobūdžio. Tuo tikslu turėtų būti parengtos dvi procesinių sprendimų versijos – nuasmeninta ir nenuasmeninta, iš kurių pirmoji būtų teikiama ieškovui, o antroji – galimai ginčą toliau nagrinėsiančiam aukštesnės instancijos teismui. Tokia išsamaus nenuasmenintos procesinio sprendimo versijos priėmimo tvarka

prisidėtų prie teisingo ginčo nagrinėjimo.

Trečiojo kasacinio teismo praktikos dėl konfidencialios informacijos apsaugos etapo pradžia sietina su jo kreipimusi į ESTT ir šio atsakymu byloje *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras, C-927/19*, bei aptariamoms bylos galutine procesine baigtimi nacionaliniame procese (šis straipsnis parengtas iki galutinio kasacinio teismo procesinio sprendimo, kuris numatomas skelbti 2022 m. sausio 13 d.).

ESTT išaiškinimai byloje *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras*

Nors ESTT pozicija dėl vieno tiekėjo teisės susipažinti su kito tiekėjo pasiūlymu ir šios teisės ribomis, atsižvelgiant į konfidencialios informacijos apsaugą, iš esmės pagrįsta kasacinio teismo užduotais klausimais, tačiau 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendime pateikti ir papildomi platesnio pobūdžio teisės aiškinimai. Reikšmingos teisės aiškinimo taisyklės apima šiuos klausimus: ginčui dėl informacijos atskleidimo taikytinos teisės normos; konfidencialios informacijos samprata; tiekėjų teisė skųsti perkančiosios organizacijos sprendimą (ne) atskleisti prašomą informaciją; perkančiųjų organizacijų pareigos abiejų tiekėjų – informacijos turėtojo ir prašytojo – atžvilgiu; teismų pareigos procese. Įvertinus ligšiolinę kasacinio teismo praktiką šioje srityje, manytina, kad didžiausi būsiami nacionalinės jurisprudencijos (ir reguliavimo) pakeitimai bus susiję su perkančiųjų organizacijų pareigomis priimančiomis sprendimą (ne)išviešinti atitinkamo tiekėjo pasiūlymą kitam viešojo pirkimo dalyviui.

Šalių ginčui, susijusiam su konkurso laimėtojo pasiūlymo išviešiniu, taikytinos tik viešųjų pirkimų teisės normos, kuriomis reglamentuojamas viešųjų pirkimų procedūrų rengimas ir ginčų nagrinėjimas, tačiau netaikytina specialioji ES direktyva Nr. 2016/943, kuria atskirai reglamentuojama komercinių paslaptčių apsauga. Atsižvelgiant į tokį ESTT pateiktą teisės aiškinimą, kuris pagrįstas viešųjų pirkimų specifiškumu, darytina išvada, kad teismai, spręsdami ginčus dėl viešojo pirkimo konkurso dalyvio pasiūlymo (ne) išviešinio, neturėtų taikyti nacionalinių teisės nuostatų, kuriose įgyvendinta (perkelta) pirmiau nurodyta direktyva dėl komercinių paslaptčių apsaugos (pavyzdžiui, dėl minimalaus asmenų, kurie procese supažindinami net su komercine paslaptimi, rato).

Perkančiosios organizacijos sprendimas neišviešinti konkurento pasiūlymo yra savarankiškas, atskirai skųstinas sprendimas. Kai nacionalinėse viešųjų pirkimų sistemose

yra įtvirtinta administracinio skundo (pretenzijos) pateikimo procedūra, dėl tokio perkančiosios organizacijos sprendimo tiekėjas įpareigojamas teikti pretenziją. Atsižvelgdamas į tai, tiekėjas (ieškovas) teismui gali skųsti tik perkančiosios organizacijos sprendimą nesusipažindinti su kito tiekėjo pasiūlymu. Pastebėtina, kad iš esmės tokios pozicijos buvo laikomasi ir ligtolinėje kasacinio teismo praktikoje.

Kita vertus, kokybiškai nauju išaiškinimu laikytinas ESTT argumentavimas, kad ne tik pasiūlymo neišviešinimas, bet ir informacijos atskleidimas yra savarankiškas bei atskirai skųstinas sprendimas, dėl kurio perkančiosios organizacijos kyla papildomų pareigų. Atsižvelgdama į tai, kad informacijos išviešinimas gali pažeisti jos savininko teisėtus interesus, perkančioji organizacija privalo užtikrinti jo teisių gynbos veiksmingumą taip, kad sprendimas atskleisti pasiūlymo duomenis nesutaptų su faktiniu informacijos pateikimu jo konkurentui laiko atžvilgiu, t. y. turi praeiti tam tikras protingas laiko tarpas nuo sprendimo priėmimo iki jo įgyvendinimo. Tokiu būdu informacijos turėtojas galėtų pateikti papildomų paaiškinimų ar dėl tokio perkančiosios organizacijos sprendimo pateikti pretenziją ir (ar) kreiptis į teismą, jo prašydamas taikyti atitinkamas laikinąsias apsaugos priemones. Nors toks teisių užtikrinimo mechanizmas buvo nustatytas ir kasacinio teismo praktikoje (civilinė byla Nr. 3K-3-150/2010), tačiau konkrečiai nepritaikytas pasiūlymo išviešinio srityje.

Pačiais svarbiausiais ESTT išaiškinimais kasacinio teismo praktikos kontekste laikytini argumentai, susiję su perkančiųjų organizacijų pareigomis motyvuoti sprendimus atsisakyti visiškai ar iš dalies atskleisti tiekėjo pasiūlyme esančią informaciją. Kaip nurodė ESTT, perkančiosios organizacijos, atsisakiusios išviešinti prašomą informaciją, tokį sprendimą (taip pat atsakymą į pretenziją) turi pagrįsti pagal bendrąjį ES teisės gero administravimo principą taip, kad tiekėjas galėtų veiksmingai nuspręsti, ar tikslinga savo interesus ginti teisme. Atsižvelgiant į tai, perkančiosios organizacijos sprendimas dėl pasiūlymo neišviešinio negali apsiriboti tik lakonišku nurodymu apie duomenų konfidencialumą. Dėl to perkančiosios organizacijos privalo ne tik tinkamai motyvuoti savo sprendimą neišviešinti atitinkamo tiekėjo pasiūlymo, bet ir neutraliai pateikti bent tam tikrą informaciją.

ESTT pasisakė dėl skirtingo lygmens pasiūlymo išviešinio galimybių. *Pirma*, minimaliu standartu laikytinas tam tikrų pasiūlymo aspektų ir techninių charakteristikų esminis turinys, pavyzdžiui,

pasiūlymą sudarančių dokumentų išvardijimas, t. y. atitinkamų duomenų sąrašo sudarymas, neatskleidžiant konkretaus jų turinio (nurodymas, ar ir kokios sutartys, sertifikatai, bandymų protokolai ir pan. buvo pateikti kartu su pasiūlymu). *Antra*, platesniu duomenų atskleidimu laikytina pasiūlymo aspektų santrauka. *Trečia*, jei atitinkami pasiūlymo duomenys visa apimtimi nėra konfidencialūs, perkančiosios organizacijos galėtų parengti modifikuotą jų versiją, įslaptindamos atitinkamus duomenis, pavyzdžiui, užtušiuodamos sutarties kontrahentus (atitinkamas teksto dalis).

Dėl informacijos atskleidimo teismo procese ESTT, remdamasis ankstesne savo praktika, nurodė, kad teismui teiktini visi duomenys, nepriklausomai nuo jų konfidencialaus pobūdžio, tačiau tai nereiškia, jog jie dėl to gali būti atskleisti ieškovui. Taigi, teismams tenka svarbiausia tiekėjų – informacijos prašytojo ir jos turėtojo – interesų derinimo ir tinkamos pusiausvyros paieškos našta. Dėl to jie pirmiausia turi įvertinti, ar perkančiosios organizacijos skundžiamas sprendimas dėl informacijos pripažinimo konfidencialia iš tiesų yra pagrįstas. Jei tokiai perkančiosios organizacijos pozicijai pritariama, ieškovui neatskleistina jo prašoma informacija, o teismas pagal nacionalinį reguliavimą turėtų spręsti dėl tokios konfidencialios informacijos reikšmės konkurso teisėtumo kontekste. Kita vertus, atsižvelgiant į plačius teismų įgaliojimus šioje srityje, manytina, kad jie gali ne tik panaikinti perkančiosios organizacijos sprendimą neatskleisti konkurento pasiūlymo, bet ir jį pakeisti, t. y. modifikuoti slaptumo apimtį, pavyzdžiui, pasiūlymo aspektų išvardijimą pripažinti nepakankamu ir spręsti tik dėl iš dalies slaptos informacijos atskleidimo (užtušiuotos versijos pateikimo).

Pirmiau nurodyti ESTT išaiškinimai, manytina, prisidės prie aiškesnio ir paprastesnio viešojo pirkimo konkursų laimėtojų pasiūlymų (jų atitinkamų dalių) ar juose esančios susistemintos informacijos atskleidimo ir ginčų šioje srityje sprendimo, nes, kaip jau buvo pažymėta, informacijos prašančiam tiekėjui negali būti apskritai nesuteikti jokie konkurento pasiūlymo duomenys, reikšmingi sprendžiant dėl konkurso rezultatų teisėtumo. Kita vertus, kaip ir anksčiau, taip ir ateityje tiek perkančiosios organizacijos ikiteisminėje ginčo stadijoje, tiek teismai procese privalės surasti konkretų sprendimą, kuriuo būtų užtikrinta visų ginčo šalių interesų, susijusių su teisių gynyba ir konfidencialios informacijos apsauga, pusiausvyra. Dėl to manytina, kad šioje srityje nepavyks visiškai išvengti (užkardyti) ūkio subjektų konkurencinės kovos ir ginčų. ■

Po viešųjų pirkimų – į kaltinamųjų suolą

Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinio teismo pirmininko padėjėjas ryšiams su žiniasklaida ir visuomene

Viešųjų pirkimų procedūrų organizavimas ar dalyvavimas viešuosiuose pirkimuose gali baigtis ir teisiųjų suole. Apie tai pokalbis su tokias bylas tiriančiu Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroru Gintaru Jasaičiu.

Esate tyręs ne vieną baudžiamąją bylą, susijusią su viešaisiais pirkimais. Ar šių bylų tyrimas yra labai sudėtingas?

Vienareikšmiškai negalima atsakyti į klausimą, ar tokie tyrimai būna sudėtingi. Visus ikiteisminius tyrimus dėl viešųjų pirkimų galima santykinai suskirstyti į dvi kategorijas.

Pirmajai kategorijai priskiriami atvejai, kai teisėsaugos institucijos gauna informacijos iš įvairiausių šaltinių apie planuojamus atlikti neskaidrius tyrimus. Tuomet pasinaudojama Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso nuostatomis ir pradedama rinkti informacija. Gali būti slapta klausomasi pokalbių, kontroliuojamas susirašinėjimas, vykdomas sekimas, atliekamos kitos kriminalinės žvalgybos priemonės. Paprastai tokiose bylose surenkama svarių įrodymų ir kalti asmenys būna nuteisiami.

Pavyzdžiui, dėl neskaidrios 2009 m. pradėtos Alytaus stadiono rekonstrukcijos, kuri atlikta vykdant viešąjį pirkimą, buvo nuteista 11 asmenų: rangovai, Alytaus savivaldybės tarnautojai ir šio miesto meras.

Dėl Radviliškio savivaldybės nupirktų pastato rekonstrukcijos darbų nuteisti 7 asmenys. 9 asmenys nuteisti dėl „Kauno vandeny“ paskelbtų viešųjų pirkimų, kai buvo perkamos nutekamojo vandens valymo įrenginių atnaujinimo paslaugos. Remiantis Kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatomis išaiškinta, kad buvo klastojami dokumentai, mokama už neatliktus darbus ir piktnaudžiaujama tarnybine padėtimi.

Antrąją kategoriją sudaro bylos, kurių tyrimas nėra toks sėkmingas, tai yra ikiteisminiai tyrimai pradedami jau pasibaigus viešajam pirkimui. Tokie tyrimai yra gerokai sudėtingesni, nes nusikalstami veiksmai jau būna padaryti, todėl sunku įrodyti buvusius korupcinius susitarimus.

Tokių ikiteisminių tyrimų metu tiriami dokumentai, atliekamos finansinės revizijos, apklausiami specialistai, liudytojai, įtariamieji. Tokiose bylose paprastai būna sudėtinga įrodyti korupcines veikas. Kaltininkams dažniausiai būna inkriminuojamos turtinės ar finansinės nusikalstamos veikos.

Kaip pavyzdį, galiu paminėti vadinamąją auksinių šaukštų bylą. Joje vienas verslininkas pripažino savo kaltę, kad pardavė netinkamas prekes. Jis buvo nubautas teismo baudžiamuoju įsakymu ir jam skirta maždaug 8 tūkstančių eurų bauda.

Jūsų nuomone, ar viešųjų pirkimų procedūros yra tinkamai reglamentuotos?

Mano nuomone, šiandien viešųjų pirkimų procedūros yra tinkamai reglamentuotos, nes jau daugiau kaip 4 metus galioja naujos redakcijos Viešųjų pirkimų įstatymas.

Viešųjų pirkimų įstatymas yra didelės apimties, gana sudėtingas, todėl įmonės, dalyvaujančios viešųjų pirkimų procedūrose, samdo kvalifikuotus teisininkus, kad būtų tinkamai laikomasi visų taisyklių ir procedūrų, numatytų viešuosiuose pirkimuose.

Paprastai ikiteisminiai tyrimai dėl galimai neskaidrių viešųjų pirkimų pradedami, kai apie galimus pažeidimus tokius pirkimus kontroliuojanti Viešųjų pirkimų tarnyba praneša prokuratūrai arba Specialiųjų tyrimų tarnybai.

Viešojoje erdvėje sužinome, kad viešųjų pirkimų specifikacijoje kartais būna labai keistų sąlygų: galimo tiekėjo patirtis, labai tikslus perkamų daiktų ar paslaugų apibūdinimas, galimybė pasinaudoti tarpininkų paslaugomis ir t. t. Ar

Gintaras Jasaitis

toks itin griežtas pirkimų sąlygų aprašymas nesudaro galimybės galimiems korupciniams nusikaltimams vykti?

Tokia labai detali specifikacija kelia įtarimų, kad gali būti vykdomas korupcinis nusikaltimas.

Šiais atvejais prekės ar paslaugos gali būti perkamos iš vieno tiekėjo, su kuriuo galbūt iš anksto susitarta.

Kaip pavyzdį, galiu paminėti tą pačią auksinių šaukštų istoriją, kai specifikacijoje išvardytos sąlygos atitiko tik vieno gamintojo prekes.

Kai kurias prekes ar paslaugas galima pirkti neskelbiamų derybų būdu. Ar tokių pirkimų, kalbant apie galimas korupcijos grėsmes, nereikėtų iš viso atsakyti?

Iki šiol ikiteisminių tyrimų dėl pirkimų, vykdomų neskelbiamų derybų būdu, nebuvo. Tačiau pandemijos metu Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatos negaliojo, tuomet svarbias prekes ar paslaugas buvo galima pirkti be viešojo pirkimo procedūrų, o tai iš esmės panašu į neskelbiamų derybų būdą.

Visai neseniai teismui perduota pirmoji tokia byla: joje fizinis asmuo kaltinamas tuo, kad būdamas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu piktnaudžiavo tarnybine padėtimi siekdamas asmeninės turtinės naudos ir apgaule įgijo didelės vertės svetimą turtą.

Šis asmuo derėjosi dėl koronaviruso nustatymo reagentų įsigijimo Lietuvai iš vienos užsienio įmonės ir galimai gavo neteisėtą atlygį.

Kuo ji baigsis, pamatysime ateityje. ■

Viešuosiuose pirkimuose per daug biurokratijos: reikia keisti principus

Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinio teismo pirmininko padėjėjas ryšiams su žiniasklaida ir visuomene

Integruotos komunikacijos agentūros „INK agency“ vyresnysis partneris Kęstutis Gečas įsitikinęs, kad valstybės institucijų skelbiami viešieji pirkimai būna labai biurokratiniai ir formalūs, todėl ir nupirktos paslaugos nekokybiškos ir nepateisina lūkesčių.

Ar Jūsų agentūra dalyvauja valstybės institucijų skelbiamuose viešuosiuose pirkimuose?

„INK agency“ jau dešimtmetį beveik nedalyvauja viešuosiuose pirkimuose, mūsų apyvarčioje jie sudaro 1–5 proc. pajamų. Nuo pat įkūrimo 2005 m. agentūra koncentruojasi į privatų verslą.

Tokį požiūrį lėmė kelios priežastys, iš jų svarbiausia yra ta, kad paslaugų teikimas valstybei labai smarkiai skiriasi nuo paslaugų teikimo verslo subjektams visuose proceso etapuose. Tai reiškia, kad turime adaptuotis ir pakeisti savo vidinius procesus ar net verslo modelį.

Ar viešieji pirkimai Lietuvoje yra skaidrūs?

Valstybės pirkimuose per daug biurokratijos. Spėju, kad tai susiję su pernelyg didele teisės įtaka pirkimų procesams. Kodėl? Nes teisė įpratusi numatyti visas rizikas ir apsidrausti. Tikslas kilnus, tačiau rezultatas gaunamas prastas, daugiausia praranda pati valstybė.

Palyginti su komerciniais (privatų įmonių) pirkimais, viešuosiuose pirkimuose per daug dokumentų. Ir juos reikia ne tik užpildyti ir surinkti, bet ir pirmiausia perskaityti ir suprasti. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, mūsų agentūra turėtų samdyti atskirą darbuotoją šiems tikslams, o tai papildomai kainuoja.

Versle galioja taisyklė: jeigu gerai dirbsi, tada tau sumokės ir užsakys daugiau. Valstybėje (dažniausiai) galioja kita taisyklė: gerai parenk dokumentus, tada tau sumokės.

Tokia logika skatina įmones investuoti į dokumentų parengimą, o ne į paties objekto (komunikacijos) kokybišką įgyvendinimą. Todėl dažnai viešuosius pirkimus laimi ne tik stiprūs šioje srityje aktyviai veikiantys konkurentai, bet ir įmonės, apie kurias

rinkoje niekas net nėra girdėjęs, – jos tiesiog teisingai užpildė dokumentus.

Koks gali būti sprendimas? Apversti principą: tiekėjas pasirašo deklaraciją, kad jis atitinka tam tikrus reikalavimus, o dokumentus pateikti, jeigu kiltų abejonių ar klausimų, ne priešingai.

Galbūt įvardytumėte, ką reikėtų keisti teisinio reguliavimo srityje?

Komunikacijoje ypač dažnai pasitvirtina posakis „Žmogus planuoja, o Dievas juokiasi“. Trumpalaikes (iki kelių mėnesių) kampanijas galima suplanuoti ir įgyvendinti, tačiau ilgesnės, metus ar dvejus trunkančios, komunikacijos neprotinga planuoti – aplinka pernelyg greitai keičiasi, kad būtų galima teisingai nuspėti poreikį ir priemones.

Valstybė perka fiksuotai: X pranešimų, Y priemonių, vėliau tai pajudinti sudėtinga ar net neįmanoma. Kaip elgiamasi? Išleidžiami pinigai ir įgyvendinamos priemonės, kurių galbūt jau nebereikia.

Koks gali būti sprendimas? Valstybės institucija ar įmonė turi pirkti ne konkrečios viešinio kampanijos įgyvendinimo paslaugą, o atsirinkti ilgalaikį (1–3 m. laikotarpiui) komunikacijos partnerį, kuris ir darys viską, ko reikia pirkėjui keičiantis aplinkybėms.

Ne, tai nėra naivus pasiūlymas. Taip perka visos didelės privačios įmonės: jos tikrina ir atsirenka geriausias ir stipriausias tiekėjas, palygina jų bazines kainas ir sudaro sutartį dėl bendradarbiavimo tam tikram laikotarpiui. O jau tada užsakomi konkretūs darbai arba duodamos užduotys, kurias tiekėjas turi išspręsti. Suprantama, laikantis tam tikro biudžeto, kurį nurodo pirkėjas. Kodėl taip pat negalėtų elgtis ir valstybė?

Kęstutis Gečas

Labai dažnai valstybės institucijų viešinio paslaugų pirkimai baigiasi nesėkme. Kodėl?

Čia prieiname prie labai svarbaus momento – teisingumo ir sąžiningumo. Valstybė yra didelis pirkėjas, todėl galėtų tikėtis geriausių paslaugų, kas būtų labai įprasta komerciniame pasaulyje. Tačiau įvyksta priešingai. Kodėl? Todėl, kad bando paneigti verslo logiką.

Didelės įmonės visada suteiks geresnes paslaugas. Nebent yra kažkokios išimties arba didelės įmonės tampa per didelės, apsnūdusios, o pati rinka artėja prie oligopolijos. Didelės ir seniai veikiančios įmonės įprastai turi finansinius išteklius samdyti geriausias rinkoje darbuotojus, jos turi sukaupusios patirties, jų vadyba jau ganėtinai brandi, kad užtikrintų didelės organizacijos veiklą. Jos turi pakankamai išteklių tam, kad labai greitai atliktų didelės apimties darbus, ir tai daro efektyviai, nes gali užtikrinti masto ekonomiką.

Taip, valstybė pirkimų dokumentuose pateikia du tipinius parametrus: patirties valdant X dydžio projektus ir turėti specifinės patirties darbuotojų. Tačiau rinka jau išmoko šiuos punktus apeiti: dydį galima „gauti“ per jungtinės veiklos sutartis, o darbuotojus „pasiimti“ sudarant bendradarbiavimo sutartis su žmonėmis, su kuriais gal net neteko anksčiau dirbti. Ir, bingo, 1–2 asmenų įmonė pirkimo požiūriu jau atrodo vienodai gera kaip ir 30–50 darbuotojų turinti seniai veikianti agentūra.

Koks gali būti sprendimas? Senos, daug darbuotojų turinčios įmonės turi turėti prioritetą, nes jos jau įrodė, kad yra nevienadienės žaidėjos rinkoje. Ir, svarbiausia, skirtingai nuo naujokių, jos turi, ką prarasti, – ilgus metus kurtą reputaciją, pozicijas rinkose ir t. t.

Jūsų nuomone, mažiau biurokratiškai viešieji pirkimai leistų įsigyti kokybiškesnes paslaugas?

Teisiniai ir biurokratiniai apribojimai ir ypač griežti reguliavimai visiškai panaikina asmeninę atsakomybę ir iniciatyvą. Institucijų ir valstybės valdomų įmonių komunikacijos atstovai taip pat nemėgsta viešųjų pirkimų. Ir ne tik dėl pačios biurokratijos, bet ir dėl to, kad gali būti priversti pirkti iš tiekėjo, kuris turi mažai patirties ir potencialiai teiks

nekokybiškas paslaugas, tačiau bus gerai „sutvarkęs popierius“.

Kiek tenka susidurti, viešuosiuose pirkimuose pernelyg daug žiūrima „raidės“, o esmė tampa mažiau svarbi. Iš konkursų pašalinami tiekėjai dėl techninių ar net korektūros klaidų, nors jie potencialiai būtų suteikę labai kokybiškas paslaugas.

Komunikacija dėl savo prigimtinio chaoso yra neapčiuopiamas dalykas, sunkiai pasveriamas ir neduoda garantijų dėl

rezultato. Todėl čia kaip niekada svarbu kompetencija, patirtis ir netgi pasitikėjimas.

Teisininkai ir teismai turi daugiau dėmesio skirti ir labiau ginti sveiką protą ir aiškią logiką, net jeigu ir ne iki galo įvykdytos procedūros. Priešingu atveju valstybėje ir toliau liks prasta komunikacija ir nesuskalbėjimas su visuomene.

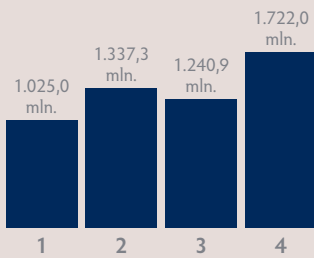
PIRKIMŲ VYKDYTOJŲ ŽEMĖLAPIS – ŠVIESLENTĖ

2021 m. tarptautinės ir supaprastintos vertės (be mažos vertės) viešųjų pirkimų rodikliai

Pirkimų vertė (mln. Eur)

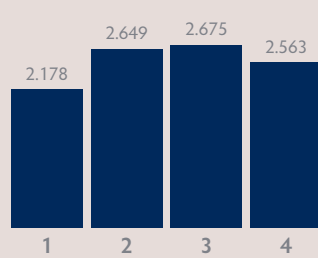
5.325,2 mln.

Pirkimų skaičius

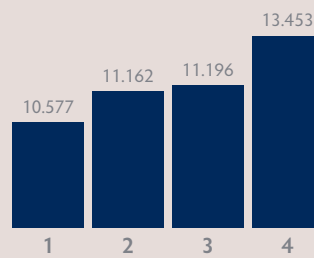
9.611

Sutarčių skaičius

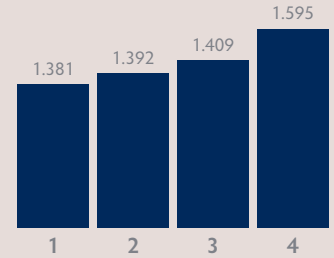
46.403

Pirkimų vykdytojų skaičius

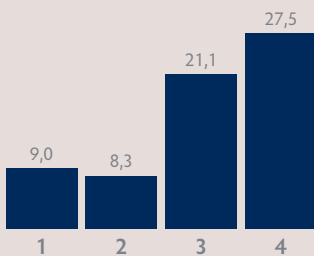
2.356

Žaliųjų pirkimų vertė, proc.

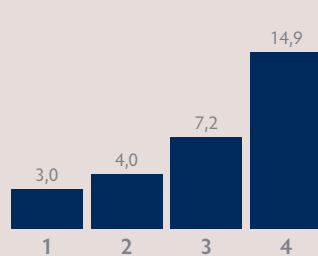
17,6

Žaliųjų pirkimų skaičius, proc.

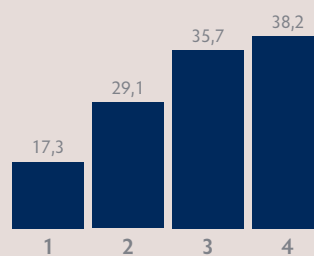
7,2

Pirkimų, kai taikytas kainos (sąnaudų) ir kokybės santykio ar sąnaudų kriterijus, vertė, proc.

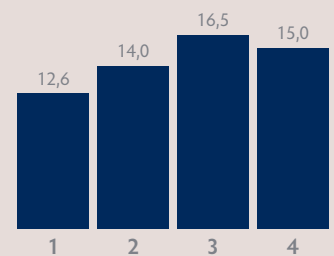
31,3

Pirkimų, kai taikytas kainos (sąnaudų) ir kokybės santykio ar sąnaudų kriterijus, skaičius, proc.

14,4

Šioje iliustracijoje pateikiami ne visi švieslentės rodikliai.

Iliustracijoje teikiami duomenys skirstomi pagal 2021 m. ketvirčius: 1, 2, 3, 4.

2022 m. sausio 18 d. švieslentėje užfiksuoti duomenys

Viešieji pirkimai. *Quo vadis, specialiste!*

Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinio teismo pirmininko padėjėjas ryšiams su žiniasklaida ir visuomene

Advokatų kontoros „Ellex Valiūnas ir partneriai“ advokatas Karolis Kačerauskas paskutiniame „Nuomonių ringo“ interviu skaitytojams pristato viešųjų pirkimų specialisto pareigų problematiką ir kalba apie viešųjų pirkimų srityje reikalingus pokyčius.

Karoli, supažindinkite mus su viešųjų pirkimų specialistu.

Esu advokatas, socialinių mokslų daktaras, vadovas ir verslininkas, turiu mylimą šeimą. Mano profesinių interesų sritis...viešieji pirkimai. „Ah, kaip nuobodu...“ – tarsi nuspėju tylią mintį inteligentiško ir žinančio, kada patylėti, pašnekovo galvoje.

Iš tiesų, ištarus žodžius „viešieji pirkimai“ kyla vaizdinys apie demagogus, pasakojančius apie išvogtus milijonus bei poreikį pagaliau reformuoti sistemą iš esmės. Įvairaus plauko mokymų vykdytojus, kurie labai vaizdingai pasakoja apie poreikį labai, tikrai labai kruopščiai ir labai labai atsakingai rengti pirkimo sąlygas (antraip bus blogai ir teks kreiptis į konsultantą) ir...tą „specialistą“, kuris didelės perkančiosios organizacijos rūsyje „kepa“ pirkimo sąlygas apie viską. Apie padangas, apie IT sistemas, apie techninę druską, pieštukus ir kraujo paėmimo sistemas. Apie ką nori, mūsų „specialistas“ viską gali papasakoti.

Mūsų „specialistas“ turi ir kitą problemą – tai nepaprastai iniciatyvūs teisėkūros teisę turintys asmenys. Apie tai iškalbingai byloja faktas, kad nuo 1996 m. vien viešųjų pirkimų įstatymas buvo pakeistas 65 kartus (!), pagrindinis pirkimus reguliuojantis įstatymas keičiamas vidutiniškai 2,6 karto per metus. Visą reikia mokėti ir laiku pritaikyti.

Dar pridėkime teismų praktikos evoliuciją, apie kurią viešojoje erdvėje nuolatos trimituojama palydint pamokymus fraze „teismai iš esmės keičia požiūrį“. Kaip tai vėl iš esmės?... Dūsauja mūsų „specialistas“, o kokia anksčiau buvo „esmė“? Ir tada...viską vainikuoja pirkimo metu gaunama pretenzija, kurioje net pasičepsėdami iš pasitenkinimo savo nuostabumu įvairaus plauko rašytojai realizuoja „copy-paste“ mygtukų galybę cituodami „specialistui“ susijusios ir nesusijusios (bet, žinoma, labai svarbios) praktikos rinkinį.

Kalėdų rytą „specialistas“ spjauna į viską ir išėina... Nusibodo! Ir staiga perkančioji

organizacija supranta, kad prekės nevažiuoja, darbai nevyksta, paslaugos neteikiamos, nes niekas jų negali nupirkti. Negali, nes pirkti reikia mokėti. Kur tu, „specialiste“! Kloju rožes po tavo kojomis, tik ateik!

Palaukit! Kas atsitiko? Kodėl esame toje keistoje situacijoje? Pakalbinkime mūsų „specialistą“ ir pabandykime suprasti.

Sakykite, kokie didžiausi iššūkiai kyla Jūsų profesijoje?

Viešųjų pirkimų specialistu įvairiose organizacijose dirbu jau 19 metų. Nesu baigęs kokių nors specialiųjų mokslų, tiesiog išmanau organizacijos poreikius, esu kruopštus, moku skaityti teisės aktus ir sklandžiai formuluoti mintis.

Mano nuomone, viešųjų pirkimų vaidmuo organizacijose yra nepagrįstai nuvertinamas. Kaip analogiją panagrėnėkime privatus verslo priimamus sprendimus. Ar privatus verslas galėtų gyventi be pirkimų skyriaus? Akivaizdu, kad ne. Privatus verslas tikslingai samdo reikiamą išsilavinimą ir įgūdžius turinčius specialistus, kurie atsakingi už aprūpinimą gamybai reikiamomis žaliavomis. Verslui puikiai suprantama, kad sutrikus žaliavų tiekimui organizacijos veikla sustos nepaisant to, kaip puikiai bus vykdomi pardavimai. Kartu aiškiai suvokiama, kad organizacijos finansiniai rezultatai tiesiogiai priklauso tiek nuo sėkmingų pardavimų, tiek nuo sėkmingų pirkimų. Egzistuojant tokiam suvokimui privatus verslas skiria adekvatų dėmesį pirkimų funkcijos veikimui.

Ar perkančiosios organizacijos specialistui keliami kitokie tikslai? Privatus verslas iš pirkimų specialisto reikalauja užtikrinti tiekimo stabilumą ir geriausią kainos bei kokybės santykį. Šiam tikslui pasiekti specialistas gali naudoti pačius įvairiausius metodus, kurie tik atrodo tinkami konkrečioje situacijoje. Viešųjų pirkimų specialistui keliami tokie patys uždaviniai, tačiau papildomai jis turi laikytis viešųjų pirkimų įstatymu reglamentuotų procedūrų, atsakyti į

Karolis Kačerauskas

pretenzijas ir dalyvauti teisiniuose ginčuose, kurie gali sutrikdyti organizacijos apsirūpinimą reikiamomis žaliavomis.

Klaidų darome visi, nepriklausomai nuo to, ar dirbame privačiame ar viešajame sektoriuje. Tačiau galimybė įsivelti į teisinius ginčus dirbant perkančiojoje organizacijoje kelia papildomus iššūkius. Čia specialistas neretai turi rinktis: ar vykdyti pirkimą efektyviausiu būdu, eksperimentuoti diegiant naujus pirkimo metodus, ar rinktis patį paprasčiausią ir saugų sprendimą, pavyzdžiui, pirkti prekes pagal mažiausios kainos kriterijų, net jeigu aiškiai suvokiama, kad tai neatliepia perkančiosios organizacijos tikrųjų poreikių. Nėra taip, kad perkančiosios organizacijos specialistas neturi fantazijos ir supratimo, kaip efektyviai nupirkti prekes. Vis dėlto su klaida siejamų teisinių padarinių baimė stabdo bet kokį progresą ir norą eksperimentuoti.

Ką, Jūsų nuomone, reikėtų keisti?

Akcentuočiau keturis svarbiausius tikslus.

Pirmiausia reikėtų keisti požiūrį į viešųjų pirkimų funkcijos svarbą ir šiai funkcijai veikti skiriamus išteklius. Jeigu pirkimų specialistų svarba būtų adekvačiai įvertinta, pirkimams vykdyti būtų suteiktos žinios, priemonės (įskaitant tinkamą išsilavinimą ir įgūdžius turinčius specialistus) ir laikas, labai greitai suprastume, kad viešųjų pirkimų procedūros leidžia įsigyti būtent tai, ko reikia perkančiajai organizacijai.

Turime kalbėti ir apie pirkimams keliamus tikslus. Iki 2022 m. Lietuvoje viešiesiems pirkimams buvo keliamas vienas tikslas – racionaliai panaudoti lėšas. Europos Sąjunga (ES) papildomai kėlė bendros ES rinkos sukūrimo tikslą, kuris pasiekiamas diegiant tiekėjų lygiateisiškumo, abipusio pripažinimo ir kitus viešųjų pirkimų principus. O nuo 2022 m. mūsų viešųjų pirkimų įstatyme

atsiranda du nauji tikslai: vykdyti pirkimus „žaliai“ ir skatinti inovatyvius pirkimus tenkinant institucijų nustatytus reikalavimus ir užtikrinant rodiklių pasiekimą, pvz., 50 % žaliųjų pirkimų 2022 m.

Racionalus lėšų panaudojimas, aplinkosauga ir inovacijos? Ką pasirinkti? Viešųjų pirkimų įstatymo tikslai ypatingi – vien jų pažeidimas leidžia panaikinti perkančiosios organizacijos sprendimus. O įstatymo deklaruojami tikslai yra prieštaringi – dažnu atveju neįmanoma siekti inovacijų ar aukštesnių aplinkosauginių tikslų už mažiausią kainą. Neįmanoma reikalauti aukščiausio lygmens aplinkosaugos standartų išvengiant diskusijos apie tiekėjų diskriminaciją. Atitinkamai valstybė turi pasirinkti ir aiškiai komunicuoti apie savo prioritetus pirkimų specialistams. Koks tikslas visgi yra svarbiausias?

Trečiasis iššūkis – nuolatinis teisės aktų keitimas. Kaip minėjau, viešųjų pirkimų įstatymas keičiamas vidutiniškai 2,6 karto per metus. Dar net neprasidėjus 2022 m. buvo patvirtintos 5 skirtingos viešųjų pirkimų redakcijos, kurios įsigalios įvairiais 2022 m. laikotarpiais. Ir čia tik vienas įstatymas, neskaitant galybės poįstatyminių teisės aktų. Taip, viešųjų pirkimų reglamentavimas turi būti tobulinamas, turi vykti evoliucija. Tačiau kiekvieną kartą keičiant įstatymą turi būti susimąstoma, ar pakeitimas tikrai sukuria didesnę pridėtinę vertę nei teisinio reguliavimo stabilumas, kuris yra pažeidžiamas.

Ir paskutinis tikslas – didesnė tolerancija klaidoms. Pirkimų specialistas turi įgyti plačią paletę prekių, kurių reikia perkančiajai organizacijai. Akivaizdu, kad jis visko negali išmanyti, todėl daro klaidų apibrėždamas technines specifikacijas ar kitas pirkimo sąlygas. Klaidų daro ir pasirinkdamas mažiau populiarius pirkimo metodus bei įgyvendindamas valstybės deklaruojamus inovatyvių ir žaliųjų pirkimų tikslus. Galų gale pirkimo metu labai dažnai susiklosto nestandartinės situacijos, kurioms išspręsti jokios aiškios teisės normos nėra. Būtent todėl norisi didesnės teismų tolerancijos perkančiųjų organizacijų sprendimams.

Ar tai reiškia, kad reikėtų dar labiau apriboti teisminę gynybą, pvz., dar labiau padidinti žyminį mokestį, mokamą viešųjų pirkimų byloje?

Iš pirmo žvilgsnio tai labai patraukli mintis. Nėra ginčų, vadinasi, pirkimai vyksta sklandžiai.

Vis dėlto labai abejoju, ar tai būtų gera mintis. Reikia suprasti viešojo sektoriaus specifiką. Viešasis sektorius „vertė už pinigus“ dažnai supranta kaip išlaidų santykį su skirtų asignavimų dydžiu. Jeigu išlaidos neviršija nustatytų asignavimų, vadinasi, kaina yra tinkama. Maža to, jeigu metų gale asignavimai

panaudoti 100 %, kitais metais yra pagrindas prašyti didesnių asignavimų. Tuo pačiu metu privatus sektorius nuolatos galvoja apie galutinę pelno eilutę, siekia užtikrinti savo prekių konkurencingumą ir ieško sprendimų, leidžiančių mažinti išlaidas. Tokie požiūrio į pinigus skirtumai reiškia, kad savikontrolės mechanizmas, veikiantis privačiame versle, tik labai ribotai gali veikti viešajame sektoriuje. Todėl visiškai suprantama, kodėl reikalingas viešųjų pirkimų reglamentavimas, pretenzijos ir teismai.

Ar papildomas teisminės gynybos galimybių apribojimas būtų reikalingas? Matyt, atsakymas priklauso nuo atliekamo vaidmens. Jeigu tai tiekėjas, laimintis sutartį, – apribojimai labai reikalingi. Jeigu tai tiekėjas, kuris nepagrįstai šalinamas iš pirkimų, – tada, matyt, prioritetą norėtųsi suteikti teisinei valstybei ir veiksmingiems teisinės gynybos procesams.

O ko norėtų pirkimų specialistas? Kai nėra kontrolės mechanizmo, kurie kontroliuotų išleidžiamus viešuosius pinigus, istorija visuomet blogai baigiasi. Pradedant revoliucijomis ir monarchų giljotinavimu istoriniais laikais, o moderniojoje istorijoje – antrankiais. Tad mano mintis galbūt atrodytų ir prieštaringa, tačiau aš labiausiai nenorėčiau grįžti į laikus, kai pirkimo laimėtoją lemia „nurodymas iš viršaus“ ar piktavaliai susitarimai. Aš nenoriu dirbti valstybėje, kuri ignoruoja savo kuriamas taisykles, pamina lygias galimybes ir skaidrumą. Tad patinka ar ne, galimybė skųsti perkančiosios organizacijos sprendimus, veiksminga teisminė kontrolė ir jos prieinamumas yra neišvengiamas blogis, kuris reikalingas tam, kad būtume apsaugoti nuo nurodymų iš aukščiau, gundymo ir susigundymo.

O kalbėti apie nuolatinį bylinėjimąsi siūlyčiau remiantis faktais. Viešųjų pirkimų tarnybos duomenimis, teismams skundžiama tik 1 % visų pirkimų, sprendimai dėl konkurso laimėtojo priimami per 65 dienas, kai ES vidurkis – 120 dienų. Todėl dar labiau riboti tiekėjų teisminės gynybos prieinamumą būtų klaida. Daug racionaliau būtų savo pastangas nukreipti į aukštesnės pirkimų kokybės siekį.

Ką reikėtų koreguoti teismų veikloje?

2021 m. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos parengtame dokumente „Viešųjų pirkimų problematika ir sprendimų kryptys“ yra daug puikių minčių. Vis dėlto labiausiai glumina kaltinimas teismams dėl viešųjų pirkimų principų teisinės reikšmės. Kaip problema išskiriama situacija, kad teismai aiškina teisės normą ne pažodžiui, o principų kontekste. Kaip netoleruotina situacija nurodoma ir teismų praktika, kai viešųjų pirkimų tikslą – racionalų lėšų naudojimą – nusveria viešųjų pirkimų principai (lygiateisiškumas, nediskriminavimas ir t. t.). Mano supratimu,

toks vertinimas yra klaidingas. Deramos reikšmės viešųjų pirkimų principams suteikimas yra būtent tai, ko reikia viešųjų pirkimų specialistams.

Kodėl turime tiek daug viešųjų pirkimų įstatymų pakeitimų ir „storą“ viešųjų pirkimų įstatymą? Iš dalies dėl to, kad norime parašyti visus atsakymus į visus praktikoje kylančius klausimus. Viena vertus, visada smagu rasti atsakymą į savo klausimą. Kai atsakymo nėra, daugelis viešųjų pirkimų specialistų dūsauja sakydami, koks netobulas įstatymas, o įstatymų leidėjas rengia vis naujus įstatymo pakeitimus. Ar tikrai reikia tiek daug taisyklių? Gal mums pakanka plačiau taikyti viešųjų pirkimų principus?

Jau šiuo metu viešuosiuose pirkimuose egzistuoja taisyklė, kad pirkimo taisyklių laikymasis nėra tikslas savaime. Konkretias taisykles galima ignoruoti arba taikyti lanksčiai, jeigu nepažeidžiami viešųjų pirkimų principai. Tik suvokdami turinio viršenybę prieš formą ir akcentuodami viešųjų pirkimų principų svarbą galime padėti specialistams nustatyti tikruosius pirkimo procedūros tikslus, paaiškinti atskirų taisyklių prasmę, įgalinti perkančiąsias organizacijas rasti atsakymus nestandartinėse situacijose ir toleruoti nukrypimus nuo jokios praktinės reikšmės neturinčių teisės normų vykdymo. Tad principai yra būtent ta šiaurinė žvaigždė, kurios svarba teismų praktikoje turi būti dar labiau akcentuojama.

Ko palinkėtumėte viešųjų pirkimų sistemai?

Visada yra ką tobulinti. Vis dėlto pirmiausia norėčiau palinkėti santarvės. Ar kada pagalvojote, ką reiškia perkančiajai organizacijai gauti *pretenziją* arba *ieškinį*? Atrodo, žodžiai nieko nereiškia, tačiau *pretenzijos* gavimas rodo, kad tave puola. Reikia gintis. Tad ir *pretenzijų* natūraliai norisi atmesti, o ją pateikęs asmuo traktuojamas kaip kenkėjas. Savo ruožtu dalis tiekėjų apskritai yra linkę nepateikti savo nuomonės ir pasiūlymų, nes jie nenori niekuo kaltinti galimo kliento. Net jeigu jis daro klaidas, kurios ateityje jam kainuos labai daug.

O kas, jeigu *pretenziją* vadintume „kvietimu peržiūrėti sprendimą“? Viena šalis pateikia argumentus tam tikru klausimu, kita – argumentus įvertina bei priima sprendimą keisti arba nekeisti ankstesnius sprendimus. Atrodo, tik žodžiai, tačiau pasikeitus požiūriui į diskusijos tikslą ir jos rezultatas gali pakisti iš esmės.

Tai tik iliustracija. Tačiau viena didžiausių „specialisto“ svajonių yra vykdyti pirkimus siekiant efektyvaus ir racionalaus jų rezultato, diskutuojant su rinka, o ne nuolat kovojant su tiekėjais. Būtent tokios santarvės ir norėčiau palinkėti. ■

Lietuvos apeliacinio teismo
Civilinių bylų skyriaus
pirmininkas Marius Bajoras:
**„Teismas – aktyvus arbitras
viešųjų pirkimų bylose“**

Laura Mickevičiūtė, Lietuvos apeliacinio teismo Teismų praktikos skyriaus vedėja
Božena Mozūraitienė, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjo padėjėja

Viešaisiais pirkimais siekiama užtikrinti efektyvų viešųjų finansų panaudojimą ir viešąjį interesą. Ginčai, kylantys tarp viešuosiuose pirkimuose dalyvaujančių subjektų, yra natūrali ir neišvengiama viešųjų pirkimų proceso dalis. Tokius ginčus neretai tenka spręsti teismams. Apie viešųjų pirkimų bylas ir jų nagrinėjimo ypatumus kalbamės su Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininku Mariumi Bajoru.

Kokios viešųjų pirkimų bylos šiandien? Dėl ko kyla daugiausia ginčų viešųjų pirkimų srityje?

Apeliacine tvarka išnagrinėtų viešųjų pirkimų bylų skaičius kasmet didėja. Pavyzdžiui, 2019 m. Lietuvos apeliaciniame teisme buvo išnagrinėtos 132 bylos, 2020 m. – 150 bylų, o 2021 m. – 174 viešųjų pirkimų bylos. Daugiausia ginčų kyla dėl viešųjų pirkimų procedūrose priimtų baigiamųjų perkančiosios organizacijos sprendimų, kuriais nustatoma tiekėjų pasiūlymų eilė ir pripažįstamas pirkimo laimėtojas (pirmąjį praeitų metų pusmetį buvo išnagrinėta daugiau kaip 50 tokių bylų). Kiti tiekėjai tokiose bylose ginčija laimėjusio pasiūlymo tinkamumą arba teigia, kad buvo netinkamai įvertintas jų pačių pasiūlymas. Šiek tiek mažiau ginčų keliama pradinėse pirkimų stadijose, kai nesutinkama su perkančiųjų organizacijų nustatytais pirkimų taisyklėmis (pirmąjį praeitų metų pusmetį buvo išnagrinėta daugiau kaip 10 tokių bylų). Pasitaiko ginčų ir dėl to, kad perkančiosios organizacijos nutraukia jau prasidėjusias ir pažengusias pirkimų procedūras. Tokios situacijos pagrįstai sukelia tiekėjams abejonių dėl tikrųjų perkančiųjų organizacijų motyvų ir skaidrumo, todėl teismui tenka išsamiai išanalizuoti, ar priežastys, lėmusios pirkimų nutraukimą, buvo tikrai objektyvios ir pateisinamos. Taip pat nemažai ginčų kyla dėl jau sudarytų viešojo pirkimo sutarčių vykdymo ar jų vienašališko nutraukimo teisėtumo, motyvuojant tuo, kad tiekėjai esmingai pažeidė sutarties sąlygas (tokie perkančiųjų organizacijų sprendimai sukelia tiekėjams neigiamų padarinių, kadangi šie tiekėjai, kaip nepatikimi subjektai, yra įtraukiami į vadinamąjį juodąjį sąrašą ir jiems apsunkinamas dalyvavimas naujuose viešuosiuose pirkimuose). Be to, praeitais metais buvo kelios bylos, kuriose teismui reikėjo spręsti dėl teismų ankstesnėse bylose panaikintų perkančiųjų organizacijų sprendimų padarinių – nuostolių tiekėjams atlyginimo. Lietuvos apeliaciniam teismui praeitais metais teko spręsti ir išskirtinę bylą dėl Viešųjų pirkimų tarnybos išvados, kuria ji įpareigojo Vilniaus miesto savivaldybės administraciją ir Švietimo, mokslo ir

sporto ministeriją, kaip suteikiančiąsias institucijas, nutraukti vykdomo projekto „Daugiafunkcinis sveikatingumo, ugdymo, švietimo, kultūros ir užimtumo kompleksas“ koncesijos suteikimo procedūras, teisėtumo (vadinamąjį Nacionalinio stadiono bylą). Šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas, atlikęs išsamią Viešųjų pirkimų tarnybos išvados analizę, konstatavo, kad tarnyba netinkamai taikė teisės normas, neatliko visapusiškos koncesijos projekto teisinių santykių analizės, todėl paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo Viešųjų pirkimų tarnybos išvada buvo panaikinta.

Ar teismo procesas viešųjų pirkimų bylose turi kokių nors skiriamųjų bruožų, palyginti su teismo procesų kitų kategorijų bylose?

Teismai, nagrinėdami viešųjų pirkimų bylas, turi užtikrinti, kad viešosios lėšos, skirtos pirkimams, būtų naudojamos teisėtai, racionaliai, paisant skaidrumo ir kitų svarbių principų. Todėl šiose bylose teismams tenka aktyvaus arbitro vaidmuo, reiškiantis, kad teismai gali savo iniciatyva rinkti įrodymus, viršyti pareikštus reikalavimus, jei tai būtina bylai teisingai išspręsti, reaguoti į pastebėtus pažeidimus. Kitas ypatumas – procesas privalo būti spartus, kad bylinėjimasis šios kategorijos bylose nesukliudytų laiku įsigyti visuomenei svarbių prekių ir paslaugų. Dėl to proceso įstatyme nustatyti labai trumpi terminai tiek ginčo šalims, tiek teismui atlikti įvairius procesinius veiksmus. Siekiama, kad byla pirmosios instancijos teisme truktų ne ilgiau kaip 60 dienų, o apeliacinės instancijos teisme – 45 dienas.

Su kokiais pagrindiniais iššūkiais tenka susidurti teisėjams, nagrinėjantiems viešųjų pirkimų bylas? Kokia jų problematika?

Vienas pagrindinių iššūkių – šiose bylose kylantys specifiniai klausimai. Pavyzdžiui, taikant viešųjų pirkimų procedūras yra perkamos informacinių technologijų sukūrimo ir įdiegimo paslaugos, sudėtinga

medicinos įranga ir pan., apie kurių veikimo principus teisėjai neturi specifinių žinių. Todėl be specialistų ar ekspertų pagalbos teisėjai negali kompetentingai nuspręsti, ar pirkimų sąlygos parengtos skaidriai ir užtikrina reikiamą konkurencijos lygį, ar tiekėjų pasiūlymai atitinka perkančiosios organizacijos išskeltus reikalavimus. Kai teisėjas bylai išspręsti nutaria pasitelkti ekspertus, tai sukelia papildomų iššūkių, susijusių su operatyvumo užtikrinimu, nes tokiais atvejais būtina užtikrinti ginčo šalių teises pasisakyti dėl ekspertų kandidatūrų, ekspertams užduodamų klausimų ir pan. Kitas iššūkis – viešųjų pirkimų bylaneretai yra sudėtingos ne tik dėl jose kyliančių specifinių klausimų, bet ir dėl itin plačios tyrimo apimties. Yra buvę atvejų, kai pirkimuose norintys dalyvauti tiekėjai ginčija kelias dešimtis perkančiosios organizacijos išskeltų sąlygų, todėl išsamiai ir operatyviai išnagrinėti tiekėjo nurodytas problemas yra sunku. Šios bylos gali būti sudėtingos ir teisinio vertinimo prasme, sprendžiant dėl perkančiosioms organizacijoms suteiktinos diskrecijos lestinų ribų (pavyzdžiui, sprendžiant, ar mokykla, pirkdama mokinių maitinimo paslaugas, gali nustatyti savo pobūdžiu subjektyvų maisto estetiškumo, kaip kokybės matą, reikalavimą), pasisakant, kada tiekėjui gali būti leidžiama pataisyti savo pasiūlymo trūkumus, o kada ne, arba, pavyzdžiui, nagrinėjant smulkesnio rinkos dalyvio pretenzijas, kad perkančioji organizacija pirkimo objektu esančias prekes ir paslaugas privalėjo pirkti atskirais pirkimais. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra aktyvus viešųjų pirkimų bylose ir jo suformuluoti įstatymo išaiškinimai, neretai paremti išsamia Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, yra labai naudingi žemesnės instancijos teismams.

Viešųjų pirkimų sritis sulaukia nemažai įstatymų leidėjo dėmesio. Teisinio reglamentavimo pokyčiais siekiama skaidrumo, operatyvumo, efektyvumo užtikrinimo. Kaip manote, ar nauji viešųjų pirkimų teisinio reglamentavimo pokyčiai yra reikalingi?

Pastarųjų metų didžiausia Lietuvos viešųjų pirkimų teisinio reglamentavimo novacija įvyko 2017 m. liepos 1 d., kai įgyvendinant atitinkamas Europos Sąjungos direktyvas įsigaliojo nauja Viešųjų pirkimų įstatymo redakcija bei vadinamojo komunalinio sektoriaus (vandentvarkos, energetikos, transporto ir pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų) srities pirkimus reglamentuojantis įstatymas. Tačiau viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas ir toliau nuolat sulaukia įstatymų leidėjo dėmesio, pavyzdžiui, nuo naujos redakcijos Viešųjų pirkimų įstatymo įsigaliojimo šis įstatymas

buvo keičiamas daugiau kaip 10 kartų, o gana reikšmingi įstatymo pakeitimai buvo priimti visai neseniai ir įsigaliojo nuo 2022 m. pradžios. Konkrečių įstatymų leidybos iniciatyvų nenorėčiau vertinti, tačiau didesnis viešųjų pirkimų efektyvumas, platesnio tiekėjų dalyvavimo pirkimuose užtikrinimas yra skatintini dalykai. Manau, pozityvu, kai siekiama, jog viešuosius pirkimus vykdytų organizacijos, turinčios kvalifikuotų ir patyrusių viešųjų pirkimų specialistų. Tada ir netinkamai suformuluotų pirkimo sąlygų ar neteisingai įvertintų tiekėjų pasiūlymų pasitaikytų rečiau.

Teisiniu reglamentavimu įtvirtinta privaloma ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka. Ar tokios tvarkos įtvirtinimas, Jūsų vertinimu, yra naudingas? Ar ikiteisminės ginčų nagrinėjimo tvarkos buvimas sumažina teisme gautomų viešųjų pirkimų bylų skaičių?

Šiuo metu Viešųjų pirkimų įstatyme nustatytas reikalavimas, kad tiekėjas, nesutikdamas su perkančiosios organizacijos priimtu sprendimu, pirmiausia turi pateikti pretenziją šiai perkančiajai organizacijai, o pastaroji sustabdo pirkimo procedūrą, išnagrinėja pretenziją ir priima dėl jos motyvuotą sprendimą. Tik tada tiekėjas įgyja teisę ginti savo teises teisme. Manau, tokia ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka yra tinkama, nes, viena vertus, tiekėjams leidžia be didesnių finansinių ir laiko sąnaudų iškelti perkančiosios organizacijos sprendimų galimo neteisėtumo klausimą, kita vertus, pačiai perkančiajai organizacijai, ginčui dar nepasiekus teismo, leidžia atidžiai įvertinti tiekėjo argumentus ir operatyviai į juos reaguoti. Nors tikslių duomenų, kiek tiekėjų iškeltų pretenzijų yra patenkinama, neturime, tačiau, kiek žinoma iš praktikos,

perkančiosios organizacijos rimtai vertina pateiktas pretenzijas ir, esant pagrindui, pakoreguoja pirkimuose jau priimtus sprendimus. Tokia ginčų sprendimo ikiteisminė tvarka yra nusistovėjusi, todėl abejotina, ar jos keitimas, pavyzdžiui, pavedant ginčus spręsti Viešųjų pirkimų tarnybai ar kitai institucijai, būtų racionalus. Tikėtina, kad, pavedus ginčus spręsti atskirai ikiteisminėi institucijai, ginčų trukmė pailgėtų, be to, reikėtų nuspręsti, kokia tvarka ir kurios institucijos sprendimu būtų užtikrinta pirkimo procedūrų sustabdymo galimybė, kai ginčas nagrinėjamas tokiose institucijose. Kita vertus, jeigu perkančiosios organizacijos dažniau pasinaudotų dabar įstatyme suteikta galimybe į viešųjų pirkimų komisijų darbą (taip pat ir tiekėjų pretenzijų nagrinėjimą) įtraukti nešališkus ekspertus, t. y. specifinių dalykų žinovus, konsultuoti klausimais, kuriems reikia specialių žinių ar vertinimo, tikėtina, kad tiekėjams rūpimi klausimai dažniau būtų išsprędžiami dar ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje.

Ar dažnai viešųjų pirkimų bylose taikomos laikinosios apsaugos priemonės? Kokios aplinkybės svarbios, sprendžiant dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo?

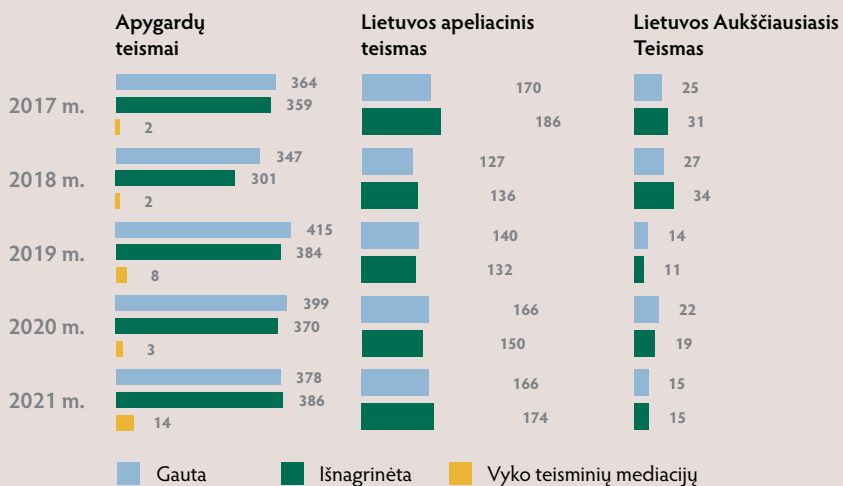
Sprendžiant dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (pirkimo procedūrų sustabdymo, įpareigojimo nesudaryti pirkimo sutarties, jau sudarytos pirkimo sutarties vykdymo sustabdymo), vertinamos tos pačios sąlygos, kaip ir kitose bylose, t. y. ar ieškinyje jau pradinėje jo pateikimo stadijoje negali būti vertinamas kaip akivaizdžiai nepagrįstas (pavyzdžiui, viešųjų pirkimų bylose gali būti vertinama, kad ieškinyje, pareikštas asmens, kuris akivaizdžiai neturi teisinio suinteresuotumo reikšti atitinkamų reikalavimų dėl viešojo pirkimo, yra akivaizdžiai nepagrįstas) ir ar būtina taikyti laikinąsias apsaugos

priemonės, kad ieškovui palankaus teismo sprendimo įvykdymo galimybės nebūtų apsunkintos, o pažeistos ieškovo teisės būtų realiai apgintos. Be to, viešųjų pirkimų bylose sprendžiant dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo dar įvertinama ir tai, ar tokių priemonių taikymas konkrečioje situacijoje atitiks ekonomiškumo, efektyvumo ir proporcingumo principus bei viešąjį interesą. Todėl sprendimą nestabdyti ginčijamo pirkimo procedūrų ar jau sudarytos pirkimo sutarties vykdymo gali nulemti, pavyzdžiui, ypatinga perkamo objekto svarba visuomenei, dėl kurios bet koks delsimas būtų nepateisinamas (su tokiomis situacijomis susidūrems ir COVID-19 pandemijos metu). Vis dėlto teismų praktikoje pripažįstama, kad skaidrus ir racionalus viešųjų lėšų panaudojimas yra ne mažiau svarbus visuomenės interesas, todėl nesant išskirtinių aplinkybių racionali įšaldyti pirkimo procedūras ir palaukti ginčo baigties. Priešingu atveju perkančiosioms organizacijoms gali kilti neigiamų padarinių, nes jos jau būtų įsigijusios prekių ar paslaugų, tačiau turėtų atlyginti ir nuostolius tiekėjams, kurių teisės buvo pažeistos neteisėtu sprendimu. Taigi, šios kategorijos bylose laikinosios apsaugos priemonės taikomos gana dažnai.

Specializuojatės nagrinėti viešųjų pirkimų bylas. Kaip vertinate tokios specializacijos reikalingumą? Kodėl pasirinkote šią specializaciją?

Manau, tokia specializacija reikalinga, nes ji užtikrina išsamesnes šios srities teisinio reglamentavimo, teismų praktikos žinias ir prisideda prie kokybiškesnio bylų išsprędimo. Nagrinėti šios kategorijos bylas specializuojasi keturi Lietuvos apeliacinio teismo teisėjai. Viešųjų pirkimų bylų specializaciją pasirinkau pirmiausia dėl turimos darbo administraciniuose teismuose patirties – šiuose teismuose esu dirbęs teisėjo padėjėju ir teisėju. Administracinėse bylose kildavo ginčų dėl Viešųjų pirkimų tarnybos įpareigojimų teisėtumo, valstybės finansinę paramą gavusių subjektų padarytų viešųjų pirkimų pažeidimų padarinių, todėl ši sritis man jau buvo šiek tiek žinoma. Be to, administracinių bylų nagrinėjimas suformavo neblogą specifinių teisės sričių (pavyzdžiui, statybų teisės) išmanymą, kuris praverčia nagrinėjant ir viešųjų pirkimų bylas. Nors viešųjų pirkimų bylos kai kurių kolegų vertinamos kaip itin specifinės, nutolusios nuo realaus gyvenimo, tačiau, mano požiūriu, taip nėra, nes kone kiekvienoje byloje reikia spręsti įdomius teisinius ar faktinius klausimus, remtis bendraisiais teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Galiausiai dirbti su tokiomis bylomis, kurių išsprędimas turi reikšmingą poveikį visuomenės interesams, yra svarbu ir prasminga.

2017–2021 m. gautų ir išnagrinėtų viešųjų pirkimų bylų statistika

Privatumo ribos BDAR kontekste

Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinės teismų administracijos
Komunikacijos skyriaus vyriausioji specialistė

Gruodžio 2 d. visi norintieji galėjo stebėti Teisėjų tarybos ir Visuomenės informavimo etikos asociacijos organizuotą diskusiją „Privatumo ribos Bendrojo duomenų apsaugos reglamento kontekste“.

Diskusijos įrašas

Renginyje aptarti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR) taikymo praktikoje aspektai: informacijos apie asmenį teikimas viešosios informacijos rengėjams, tokios informacijos rinkimas ir skelbimas, viešo asmens teisės į privatumą ribos, priešišros institucijų ir teismų kompetencija ginant galimai pažeistas duomenų subjektų teises. Renginį moderavo Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas Dainius Radzevičius.

Konferencijoje pranešimus skaitė Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas Wojciech'as Wiewiórowski'is, Visuomenės informavimo etikos komisijos (VIEK) narė, „Žinių radijo“ turinio vadovė Asta Cibienė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto dekanas prof. dr. Darius Štitalis, Vilniaus universiteto

Teisės fakulteto lektorius, UAB „Dataistic“ direktorius dr. Julius Zaleskis, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjas dr. Ernestas Spruogis ir Žmogaus teisių stebėjimo instituto tarybos pirmininkė Natalija Bitiukova. Kadangi viso renginio įrašą galima rasti Lietuvos teismų „Youtube“ kanale, TEISMAI.LT šiuo tekstu siekia atkreipti dėmesį tik į keletą probleminių, galinčių paskatinti tarpinstitucinius dialogus

Kodeksas

ar išsamesnių duomenų paieškas.

Konferencijoje pranešimą skaičiūsi A. Cibienė susirinkusiųjų dėmesį norėjo atkreipti į Visuomenės

informavimo etikos kodeksą ir jame figūruojančias viešo ir privataus asmens sąvokas, kurios painiojamos VIEK teikiamuose skunduose. Jos teigimu, neretai politikai, savivaldybėse dirbantys valstybės tarnautojai nėra linkę savęs priskirti viešųjų asmenų kategorijai. Vis dėlto daugiausia keblumų kelia su gerai visuomenėje žinomais žmonėmis ir *influenceriais* (nuomonės formuotojais) susiję klausimai, kai nuolat viešumo siekiantys asmenys žiniasklaidoje pasirodžius nepageidaujamos jų asmeninių gyvenimų detalės mėgina prisidengti savo kaip privataus žmogaus statusu. „Čia yra labai slidi situacija, nes visuomenės informavimo įstatyme tiesiog trūksta apibrėžtumo ir atsiranda vietos manipuliacijoms“, – sakė ji. Pranešėja taip pat skyrė dėmesio COVID-19 pandemijos sąlygomis itin opiems duomenų apie sveikatą viešinimo atvejams, kalbėjo apie sudėtingą skirtį tarp visuomenės intereso žinoti užtikrinimo ir jos smalsumo patenkinimo.

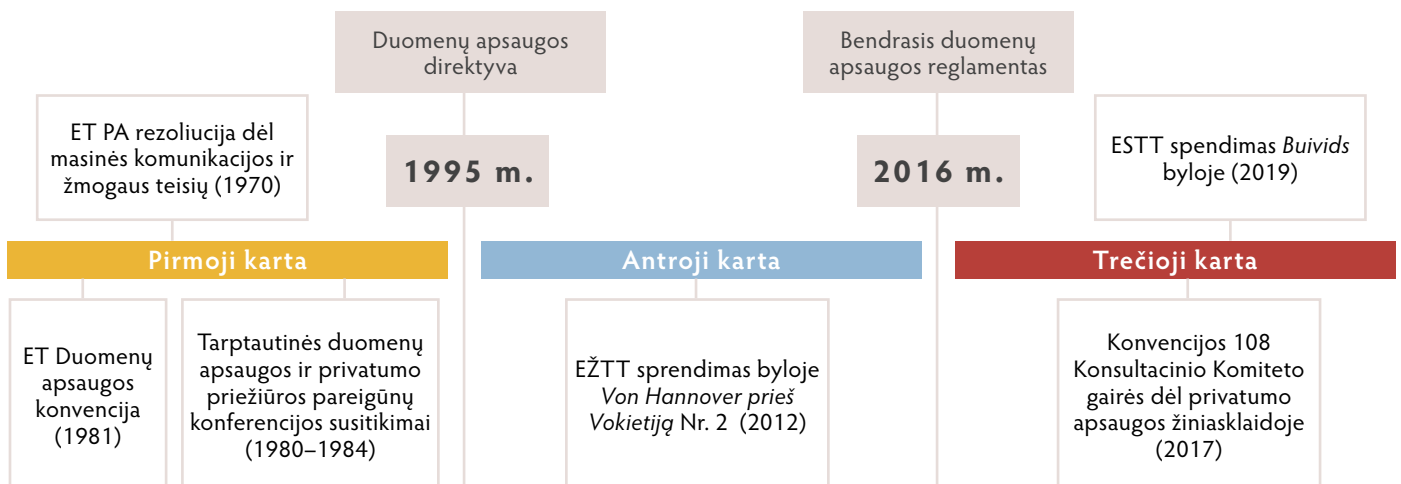

Įstatymas

A. Cibienė ir kiti pranešėjai užsiminė apie Visuomenės informavimo įstatymą ir šiuo metu vykdomus jo pakeitimus, kuriais siekiama sukonkretinti

tam tikras sąvokas, padėti žiniasklaidai informuoti visuomenę apie neskaidrius viešuosius pirkimus ir pan. „Kaip žinome, registruoti tas pataisas paskatino Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas dėl regioninio portalą „Atvira Klaipėda“ publikacijos apie viešuosius pirkimus Klaipėdos regione“, – apie postūmų teigiamų pokyčių link kalbėjo A. Cibienė.

ES duomenų apsaugos istorija

Europos Sąjungos duomenų apsaugos istorijos iliustracija parengta pagal diskusijoje skaityto N. Bitiukovos pranešimo medžiagą.

Žiniasklaidos santykio su duomenų apsaugos (DA) teisiniu reguliavimu pokyčiai ES valstybėse

Jokių išimčių žiniasklaidai	Žiniasklaidai leidžiamos kai kurios išimtys	Žiniasklaidai iš esmės leidžiama nukrypti nuo DA nuostatų
Švedija – 1973	Prancūzija – 1978	(Vokietija – 1977)
(Danija – 1978)	Austrija – 1978	Olandija – 1988
Liuksemburgas – 1979	Norvegija – 1978/9	(Suomija – 1994)
Islandija – 1981	(Suomija – 1987)	
Jungtinė Karalystė – 1984	(Vokietija – 1991)	
Airija – 1988	(Danija – 1987)	
	(Danija – 1994)	

Ilustracija parengta pagal diskusijoje skaityto N. Bitiukovos pranešimo medžiagą.

Ne viename pranešime buvo svarstyta, kaip išvengti tokių situacijų, kai BDAR gali tapti gelbėjimosi ratu asmenims, kurių veikla nėra tokia skaidri kaip kitų. Dėmesio skirta ir žurnalistinės veiklos apibrėžimui: pastebėta, kad Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba neretai skirtingai vertina, kas patenka į šios veiklos lauką, taip pat užsiminta, kad gana plačiai apibrėžiant žurnalistinę veiklą į jos sampratą gali patekti net ir valstybės institucijos, atsakingos už tam tikros informacijos sklaidimą.

N. Bitiukova savo pranešime pristatė BDAR 85 straipsnio įgyvendinimo Europos Sąjungos (ES) valstybėse narėse lyginamąjį

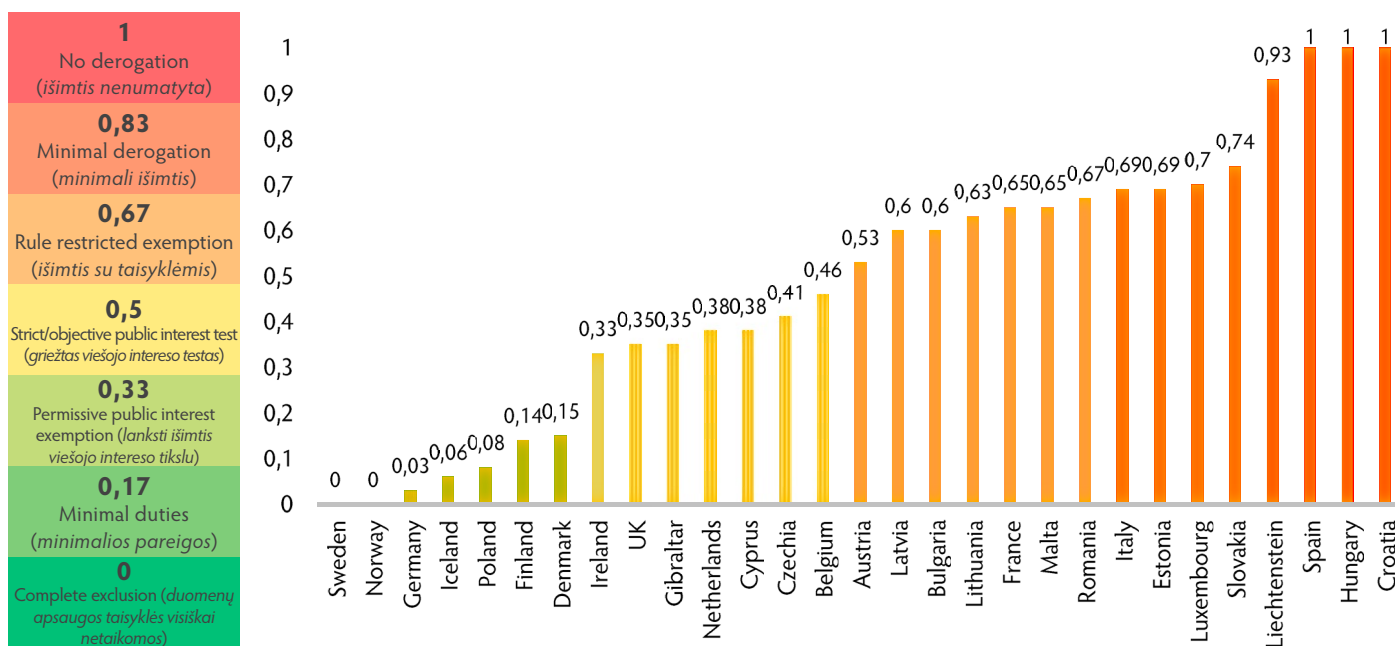
apžvalgą. Pranešėja, kalbėdama apie žurnalistikai taikomų išimčių ES duomenų apsaugos teisėje istorinę perspektyvą, atskleidė, kaip šalys taikė asmens duomenų apsaugos teisinį reguliavimą žiniasklaidoje. Pvz., Švedija nuo pat 1973 m. nedarė jokių išimčių žiniasklaidai, Danija, iš pradžių (iki 1978 m.) netaikiusi išimčių, jas iš dalies ėmė taikyti 1987 m., o Vokietija, 1977 m. žiniasklaidai leidusi visiškai nukrypti nuo pagrindinių asmens duomenų nuostatų, 1991 m. perėjo prie dalinio nuostatų taikymo politikos. Esminiais lūžiais Europos duomenų apsaugos istorijoje laikytini 1995 m., kai buvo priimta Duomenų apsaugos direktyva, ir 2016 m., kai atsirado BDAR.

N. Bitiukova pažymėjo, kad Lietuvoje BDAR taikomas su tam tikromis išimtimis, o nuo 1997 m. judama taikymo balanso link. Apibendrinama savo pranešimą ji teigė, kad „ne pats BDAR, o jo taikymas valstybėse yra problema“, ir pastebėjo, jog pastaraisiais metais daugelis valstybių suvokia išimčių taikymo balanso svarbą ir matoma „judėjimo balanso link tendencija“.

Renginį vainikavo diskusija, kurioje dalyvavo Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktorius Raimondas Andrijauskas, 15min.lt vyriausiasis redaktorius Vaidotas Beniušis, Žmogaus teisių stebėjimo instituto tarybos pirmininkė Natalija Bitiukova, LR Seimo Kultūros komiteto narys Vytautas Kernagis, Žurnalistų etikos inspektorė Gražina Ramanauskienė ir Teisėjų tarybos pirmininko pavaduotoja, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja prof. dr. Egidija Tamošiūnienė.

Renginyje buvo pastebėta, kad skundai dėl asmens duomenų paviešinimo darosi sudėtingesni, vis dažniau tenka svarstyti, kam teikti pirmenybę priimant sprendimą: privataus asmens duomenų apsaugai ar visuomenės teisei žinoti. V. Beniušis dalijosi pastebėjimu, kad labai dažnai valstybės institucijos tiesiog atsisako teikti bet kokius duomenis ir kaip abstrakčią priežastį nurodo BDAR. G. Ramanauskienė taip pat teigė tokiais atvejais įžvelgianti problemą, nes, anot jos, negaudami informacijos žurnalistai netenka galimybės vykdyti savo pareigą informaciją visuomenei perteikti teisingai, tiksliai ir nešališkai, bei klausė: „Kaip žurnalistas patikrins informaciją?“ Inspektorė taip pat pabrėžė kiekvienos

BDAR 85 str. įgyvendinimas ES valstybėse narėse: apžvalga

Ilustracija paimta iš diskusijoje skaityto N. Bitiukovos pranešimo medžiagos.

žiniasklaidos priemonės redakcijos diskrecijos teisę į sprendimą, kokius surinktus duomenis skelbti, o kokius – ne.

Diskutuojant apie viešųjų įstaigų duomenų prieinamumą E. Tamošiūnienė pastebėjo, kad teismai yra viena iš daugiausia duomenų viešai skelbiančių institucijų. Ji pažymėjo, kad viskas – pradedant teismų posėdžių bei nuasmenintų sprendimų paieška ir baigiant teismų darbuotojų kontaktais, teisėjų darbo krūviu, biografijomis ar atlyginimais – lengvai randama interneto svetainėje www.teismai.lt.

Diskusiją stebėjęs žurnalistas, dienraščio „Verslo žinios“ vyriausiasis redaktorius Rolandas Barysas kėlė viešojo asmens sampratos klausimą ir siūlė viešu asmeniu laikyti bet kokį asmenį, kuris turi sąlytį su viešaisiais pinigais, o informacija apie jį turi būti visiems viešai prieinama. „Teisė būti užmirštam nėra absoliuti, – neviešais

asmenimis tapusių subjektų norą iš viešosios erdvės ištrinti visus liudijimus apie savo viešos praeities klaidas pastebėjo R. Barysas. – Būk skaidrus ir nieko nereikės pamiršti.“

Pokalbio dalyviai išskyrė pagrindinius aspektus, keliančius daugiausia problemų asmens duomenų apsaugos srityje Lietuvoje. Vieningai sutarta, kad brėžiant privatumo ribas asmens duomenų srityje privaloma išlaikyti balansą ir netaikyti kraštutinių principų: visiškos laisvės informuojant visuomenę apie privačius

Įstatymas

duomenis ar visiško visų duomenų įslaptinimo. N. Bitiukova pabrėžė, kad itin svarbu priimti sprendimus ir formuoti praktiką derinant Visuomenės informavimo įstatymo

BDAR

12 straipsnį ir BDAR 5 bei 6 straipsnius. Vis dėlto diskusijos dalyviams teko pripažinti, kad skirtingoms institucijoms nesutariant dėl BDAR nuostatų

taikymo galima tikėtis vis daugiau teisminių ginčų dėl asmens duomenų apsaugos, kuriuos sprendžiantiems teismams teks formuoti šio reglamento taikymo praktiką.

Baigdama diskusiją E. Tamošiūnienė visoms atsakingoms institucijoms linkėjo BDAR pritaikyti būtent Lietuvai, suformuoti mūsų šalyje veiksmingą ir naudingą praktiką. „Linkiu, kad duomenų apsaugos praktikos formavimas nebūtų kaip vyšnių skyrimas jas renkant iš skirtingų šalių praktikų“, – sakė teisėja.

EŽTT mokymai Lietuvoje

Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus vyriausioji specialistė

Lapkričio 18 ir 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) teisėjai prof. Egidijus Kūris ir prof. Marko'as Bošnjak'as bei pats šio teismo vicepirmininkas Jon'as Fridrik'as Kjølbro'as viešėjo Lietuvoje ir tarptautinei auditorijai gyvai ir nuotoliniu būdu vedė seminarą.

Seminaras vyko Vilniuje, o dėl didelio susidomėjimo visiems norintiems transliuotas specialioje interneto svetainėje. Tarp daugiau kaip 100 gyvai susirinkusių dalyvių buvo Lietuvos teisėjų, teismų sistemos darbuotojų, Teisingumo ministerijos, Prezidentūros, Konstitucinio Teismo atstovų, taip pat teisėjų bei prokurorų iš Kroatijos, Portugalijos ir Rumunijos.

Iki vasario 10 d. Lietuvos teismų „Youtube“ paskyroje galima pasiklausyti visų skaitytų paskaitų lietuvių kalba:

- „EŽTT vaidmuo nacionalinių institucijų atžvilgiu, dabartiniai EŽTT iššūkiai ir jų sprendimas“ (Jon'as Fridrik'as Kjølbro'as);

Paskaitos

Prof. Egidijus Kūris

- „Tyrimo priemonės baudžiamosiose bylose ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnis“ (prof. Marko'as Bošnjak'as);
- „EŽTT praktika Konvencijos 8 straipsnio klausimais: civiliniai aspektai“ (prof. Egidijus Kūris);
- „Nacionalinių teismų ir EŽTT dialogas bei bendradarbiavimas dėl prašymų pateikti konsultacines išvadas remiantis Konvencijos protokolu Nr. 16“ (Jon'as Fridrik'as Kjølbro'as, prof. Egidijus Kūris, prof. Marko'as Bošnjak'as).

Lietuvos teismų diena

Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus vyriausioji specialistė

Lietuvos teismų sistemos apdovanojimai

1-ojo laipsnio pasižymėjimo ženklas „Už nuopelnus teismų sistemai“

D. Jočienė ir S. Rudėnaitė

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė prof. dr. Danutė Jočienė – už mokslo pasiekimus teisingumo srityje, svarų indėlį stiprinant teismų autoritetą, visuomenės pasitikėjimo teismais didinimą, nuopelnus vykdant teisingumą, iniciatyvas, darbus, skatinančius tarptautinį bendradarbiavimą teisingumo srityje, valstybės vardo garsinimą tarptautiniu mastu.

V. Nekrošius ir E. Tamošiūnienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros vedėjas prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius – už ypač svarbius mokslo pasiekimus teisės srityje, svarų indėlį į teisinės sistemos plėtrą ir tobulinimą, teismų autoriteto stiprinimą ir pasitikėjimo teismais didinimą, teisinių žinių ir profesionalumo skatinimą bei plėtojimą.

Gruodžio 15 d. visa teismų bendruomenė iškilmingame virtualiame renginyje minėjo Lietuvos teismų dieną. Tą dieną Teisėjų taryba išdalijo net šešis Lietuvos teismų sistemos apdovanojimus, buvo pasveikinti moksleivių rašinių konkurso „Elkimės teisingai!“ nugalėtojai, renginio dalyviai įsitraukė į teatro „Kitas kampas“ improvizacijas. Be to, gruodžio 17 d. LRT eterijoje buvo galima pamatyti šventinę „Aukšinio proto“ laidą, kurioje dalyvavo Lietuvos teismų bendruomenės atstovai.

„Noriu padėkoti kiekvienam žmogui, kuris padėjo užtikrinti, kad teismų veikla pandemijos akivaizdoje nenutrūktų, kad būtų užtikrinta žmonių teisė į teismą, – sveikinimo žodyje sakė Teisėjų tarybos pirmininkė Sigita Rudėnaitė, linkėdama kolegoms oriai vykdyti teisingumą, o jį vykdant padėti į teismus atėjusiems žmonėms jaustis gerai. – Turime dirbti taip, kad į teismą atėjęs žmogus rastų ramybę.“

2-ojo laipsnio pasižymėjimo ženklas „Už nuopelnus teismų sistemai“

G. Kaulakis ir D. Vasarienė

Kauno apylinkės teismo teisėjas Gintautas Kaulakis – už nuopelnus teismų sistemai, tarptautinio teisėjų bendradarbiavimo skatinimą ir iniciatyvas stiprinant teismų autoritetą ir bendruomenę.

Teismų sistemos garbės ženklas

A. Kartanienė ir M. Bartninkas

Vilniaus apygardos administracinio teismo Raštinės skyriaus vedėja Aušra Kartanienė – už pavyzdinę ir pasiaukojamą pareigų vykdymą, patirtį ir žinias.

L. Bajorinienė ir G. Poškus

Tauragės apylinkės teismo teisėja Loreta Bajorinienė – už pavyzdinę ir pasiaukojamą pareigų vykdymą teisingumo srityje, pasitikėjimo teismu didinimą, teisinių žinių ir profesionalumo skatinimą bei plėtojimą.

Z. Gavėnienė ir I. Vapsvienė

Utenos apylinkės teismo teisėja Zita Gavėnienė – už pavyzdinę bei pasiaukojamą pareigų vykdymą teisingumo srityje, asmeninį indėlį stiprinant teismų autoritetą ir pasitikėjimo teismais didinimą, teisinių žinių plėtojimą.

Teismų dienos netikėtumai

Renginio vedėjas Aurimas Bružas ir kiti teatro „Kitas kampas“ aktoriai pasirūpino teigiamomis vakaro emocijomis. Nenuspėjamos improvizacijos pasisuko pasakų, teismo, mėsinės, kelionių į Zanzibarą ir kitomis netikėčiausiomis temomis.

Pasibaigus renginiui staigmenos nesibaigė: teismų bendruomenės nariai jiems patogiu laiku iki savaitės pabaigos galėjo jungtis prie specialios filmų peržiūrų platformos internete ir pamatyti abejingų nepaliekantį J. Matulevičiaus filmą „Izaokas“, kurio sąskaitoje – jau 5 Europos ir Lietuvos kino apdovanojimai ir dar 15 nominacijų. Be to, net šešis teismų bendruomenės narius buvo

galima pamatyti gruodžio 17 d. 21.30 val. LRT televizijos laidoje „Aukšinis protas“: jie varžėsi dėl aštriausio teismų sistemos proto titulo.

Aukšinis protas

„Elkimės teisingai!“ laureatų apdovanojimai

Renginyje buvo apdovanoti ir jaunieji samprotautojai teisingumo tema. Rašinius konkursui „Elkimės teisingai!“ 16–19 m. moksleiviai buvo kviečiami siųsti nuo spalio 20 iki lapkričio 28 d. Laureatus iš 35 dalyvių išrinko komisija, kurią sudarė trys teismų bendruomenės nariai.

18-mečių kategorijoje geriausio rašinio autore pripažinta Šiaulių Didždvario gimnazijos 12 klasės mokinė Nomedė

Bijeikytė, 17-mečių kategorijoje pirmoji vieta teko Panevėžio Kazimiero Paltaroko gimnazijos 11 klasės mokiniui Rokui Šimukauskui, o tarp 16-mečių geriausiai pasirodė Radviliškio r. Grinkiškio Jono Poderio gimnazijos 10 klasės mokinė Rugilė Listauskytė. Konkurse sulaukta nemažai taisyklių reikalavimų neatitikusių rašinių, t. y. jų autoriai buvo jaunesni nei 16 metų, todėl buvo nuspręsta papildomu prizu įvertinti komisiją sužavėjusį vos 12 metų šeštoką Arną Jodelį iš Vilniaus Šolomo Aleichemo ORT gimnazijos.

Konkurso laureatai ir juos pristatęs Kauno apylinkės teismo pirmininkas Arūnas Purvainis

Elkimės teisingai!

„Kasdien padaryk po vieną dalyką, įrodantį, kad teisingumas egzistuoja“, – šiuos žodžius pasakė žymus kinų menininkas, kovojantis už žmogaus teises Ai Weiwei. Menininkas savo kūryba kritikuoja blogus valdžios sprendimus, todėl jam teko sėdėti kalėjime, būti persekiojamam, bėgti iš gimtosios šalies (Kinijos). Taigi šis žmogus yra stiprus, nes kasdien elgiasi teisingai rizikuodamas savo laisve ir net gyvybe.

Aš kitaip nei Ai Weiwei gyvenu demokratiškoje šalyje. Čia žmonės turi teisių, yra žodžio laisvė, jie gali laisvai balsuoti, mokytis, keliauti. Tad kaip teisingai galėčiau elgtis aš, Lietuvos šeštokas?

Visų pirma reikia teisingai elgtis pačiam su savimi: nesižaloti savęs, rūpintis sveikata, tai yra sportuoti, stiprinti organizmą vitaminais, rūpintis higiena. Tačiau svarbu ne tik teisingai elgtis su savo kūnu, bet ir moralė. Jei blogai jautiesi, išsipasakok draugui ar pažįstamui, patyrei nesėkmę – paskatink save, o ne vadink mintyse lūzeriu, kartais pralinksmink save.

Toliau teisingai elkis su savo šeima: palaikyk, padėk, rūpinkitės vienas kitu, domėkis, kaip artimieji gyvena. Pavyzdžiui, mano mama mėgsta savaitgalį tvarkytis, o aš jai padedu. Tačiau man atrodo, kad aš per mažai domiuosi, kaip gyvena mano tėvai. Turėčiau jais domėtis taip, kaip jie domisi manimi. Rašydamas supratau tokį dalyką: jeigu iš mokyklos grįžtu namo su gera nuotaika, o ne bijodamas, tai vadinasi aš ir mano šeima elgiames teisingai.

Ar aš padedu kitiems, kuriems reikia pagalbos? Ar neskriaudžiu kitų ir ar pastebiu skriaudžiamus? Ar aš nešunkšlinu gamtos? Ar esu pakankamai aktyvus bendruomenėje? Ar rūpinuosi draugais bei klasiokais? Visus šiuos klausimus, manau, kiekvienas turėtų sau užduoti, nes tada suprasi, ar teisingai elgiesi su visais pažįstamais: draugais, klasiokais, giminėmis, visa bendruomene aplink tave.

Žmonės dažnai rūpinasi savo šalimi, tačiau aš dar nedaug dėl to galiu padaryti, nes esu tik šeštokas. Bet jau dalyvauju respublikiniuose matematikos konkursuose, be to mokausi programuoti ir planuoju tapti programuotoju. Tikiuosi, jog ateityje galėsiu prisidėti, kad Lietuva taptų dar modernesne šalimi. Nes kaip pasakė Ai Weiwei: „Pasaulis nepasikeis, jei neprisiimsi atsakomybės naštos.“

Arnas Jodelis, Vilniaus Šolomo Aleichemo ORT gimnazija, 12 m., 6b klasė

Kalba netaisyta

Viduramžiais kylančios epidemijos trukdė ir prekybai

Alfredas Vilbikas, kadenciją baigęs Šiaulių apygardos teismo teisėjas, Lietuvos teismų istorijos ekspertas

Ankstyvaisiais viduramžiais nebuvo miestų, turgų, nevyko prekyba. Mainai, ir tie buvo mažai išplitę. Buvo pasigaminama tik tiek, kiek reikėjo patiems suvartoti.

Susikūrus Lietuvos Didžiąjį Kunigaikštystei (toliau – LDK) bajorai amatus ir prekybą vertino kaip nešvarų ir negarbingą darbą, o pirmuosius pirklius vadino „prasčiokais ir šunimis“. Jie pripažino ir vertino tik žemės ūkio darbus.

Prieš atsirandant nuolat veikiančioms parduotuvėms svarbus vaidmuo atiteko išnešiojamajai ir išvežiojamajai prekybai.

XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pradžioje LDK bajorai turėjo valstybės suteiktas prekybos lengvatas. Dvaruose pagamintos prekės nuo 1559 m. buvo atleistos nuo išvežimo muitų. II Lietuvos Statutas (toliau – LS) atleido bajorus nuo pasienio muitų, taip pat ir nuo mokesčių vidaus muitinėse bei rinkliavų, jeigu veždavo savo pagamintas prekes. Tai skatino juos užsiimti žemės ūkio produkcijos gamyba ir jos realizavimu. Bajorų pastotės (pakinkytas vežimas paštui, keleiviams ar kroviniams vežti – aut. pastaba) buvo atleistos ir nuo tiltų mokesčio.

III LS dar labiau išplėtė bajorų lengvatas, tenkančias prekybai. „Mūsų valstybėje duodame tą laisvę vandenyse, keliuose, tai yra sausu ir vandens keliu, turguose ir ant tiltų, taip pat ir per mūsų dvarus, kaip ir per jų asmeninius, plukdyti, vežti ir pardavinėti laisva valia iš jų asmeninių klotimų kiekvienam paties jo darbo grūdus, bet ne pirktus, nuo to muitas neturi būti imamas. Taip pat ir nuo jų <...> vežimų, kurie su jų asmeniniais daiktais ir grūdais važiuoja, nuo to visko muitas ir tilto mokestis neturi būti imami“ (III LS 1 sk. 30 str.). Kad prekės pagamintos jo ūkyje, bajoras turėjo patvirtinti priešai.

Iš LDK buvo eksportuojamas medus, vaškas, kailiai ir odos. Populiariausi buvo sabalų, kiaunių ir bebrų kailiai. Monetos, kailiai tuo metu buvo ir piniginė atsiskaitymo priemonė. Eksportuota ir mediena, taip pat žievės, derva, degutas, pelenai, iš kurių gamintas potašas (pelenai ir potašas naudoti stiklo gamybai – aut. pastaba). Iš LDK į užsienį buvo vežami grūdai, vilna,

siūlai, kanapės, linai, audeklai, lajus (švieži arba lydyti galvijų ir avių riebalai – aut. pastaba), pieno produktai ir amatų dirbiniai.

Importuoti prabangos ir masinio vartojimo dalykai. Pirmavo druska, geležis, ginklai, metalo dirbiniai, audiniai, medžiagos, prabangos prekės ir maisto produktai. Valstiečiai buvo verčiami pirkti druską tik iš savo dvaro sandėlių. Druskos prekyba valstybės išdui duodavo daug pelno. Didžioji LDK gyventojų dalis – valstiečiai patys apsirūpindavo medžiagomis drabužiams.

1776 m. LDK priimtu įstatymu uždrausta bajorams ir miestiečiams rengtis drabužiais, kuriems siūti naudotos iš užsienio importuotos medžiagos, bet tai nepadėjo sumažinti importo ir paskatinti vietinės tekstilės gamybos.

Miestams suteiktose privilegijose buvo numatytos teisės ir prekybos srityje, tai yra turėti parduotuves, smukles ir kt. Nustatytas draudimas visoje LDK prekiauti svetimšaliams pirkliams. Jie turėjo teisę prekiauti tik tuose miestuose, kur buvo įrengti sandėliai jų prekėms laikyti. Kaune buvo vokiečių, o Vilniuje – rusų pirklių sandėliai. Vėliau leista svetimšaliams

Turguje. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondų, piešinio autorius Ksaveras Pilatis

pirkliams prekiauti miestuose, turinčiuose Magdeburgo teisę, o neprivilegijuotuose miestuose ir bažnytkaimiuose teisę prekiauti turėjo tik Vilniaus pirkliai.

Dėl prekybos tarp miestų kildavo ginčų, kurie pasiekdavo ir valdovą. Vienas didesnių ginčų kilo tarp Kauno ir Vilniaus dėl druskos prekybos, nes druska buvo privalomai iškraunama Kaune. Vilniečiai ją galėjo pirkti tik tarpininkaujant kauniečiams. Taip pat Kauno magistratas buvo panaikinęs nusistovėjusią tvarką ir uždraudė Trakų prekybininkams mieste prekiauti ir pirkti prekes. LDK didysis kunigaikštis Steponas Batoras griežtai įsakė nedaryti kliūčių laisvai prekiauti Trakų prekybininkams.

Bajorai neigiamai žiūrėjo į valdovo suteiktas prekybos privilegijas, kurios išeidavo už jų ūkio ribų. Pavyzdžiui, Žygimantas Augustas 1552 m. M. Paleckiu suteikė stiklo gamybos ir atvežtinio stiklo pardavimo monopoliją. Todėl III LS apribojo valdovo teisę įvesti monopolius, „tai yra nedavimą vienam asmeniui nuomos ir valdymo pajamų, priklausančių visai Respublikai“. Toliau tekste valdovas įsipareigoja: „ypatingai saugome tai, kad <...> sudaryti ir nustatyti be visų luomų sutikimo visuotiniame seime, taip pat nei monopolijos tų reikalu, <...> leisti nustatinėti neturime. <...> O tokie mūsų raštai negali turėti jokios galios ir tas asmuo tuo naudotis negalės“ (III LS 3 sk. 51 str.).

Vis dėlto patys bajorai iš valdovo išsireikalavo sau įvairių prekybinių monopolijų, tai yra steigti turgus, imti muitus ir rinkliavas iš pravažiuojančių pirkliai. Tai apsunkindavo laisvą prekybą.

LDK miestams suteikus Magdeburgo teises, nuo XVI a. pab. jie gaudavo teisę rengti ir mugės. Turgūs dažnai vykdavo du kartus per savaitę, į juos aplinkinių kaimų valstiečiai suveždavo parduoti savo produktus, amatininkai ir miestų pirkliai – prekes.

LDK anksti atsirado smuklės, kuriose būdavo parduodami svaigieji gėrimai. Valdovas išduodavo leidimus laikyti smukles savo valdose su teise prekiauti alkoholiniais gėrimais ir taip buvo papildomas valstybės išdas.

Pagal apyvartą ir prekybos įmonių skaičių LDK didžiausia dalis teko smuklėms (karčėmoms). Smuklės buvo steigiamos miestuose, miesteliuose ir pakelėse prie svarbesnių kelių, kad galėtų atlikti užveigų namų, apgyvendinimo, maitinimo funkcijas, nes keliauninkams, taip pat ir pirkliais, reikėjo sustoti, pailsėti, pašerti arklius ir pernaktuoti.

Tuo pelno šaltiniu pasinaudojo ir bajorai, prašydami valdovo leisti turėti smuklę savo

valdose, dažnai išreikšdami pageidavimą, kad ji būtų „prie didžiojo vieškelio“. Didžiausi smuklių lankytojai buvo valstiečiai.

Slaptos smuklės buvo draudžiamos, o nustatytos – likviduojamos. „Nustatome ir įsakome Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos mūsų vaivadoms ir seniūnams, ir visiems laikytojams, idant neleistų pakampių karčėmoms būti nederamosiose vietose, o labiausiai toms, kurios mūsų leidimo neturėtų raštu iš mūsų ar iš mūsų pirmtakų“ ir „pakampių karčėmos turi vaivadų paimamos būti“ (I LS 3 sk. 17 str.).

Kaunas buvo sandėlių miestas. Jame buvo prekių perkrovimo ir jų sustabdymo vieta, tai yra suteikta sankrovos teisė. Tai yra visos prekės, kurios buvo atgabenamos į Kauną, privalomai iškraunamos. Nuo valdovo Kazimiero laikų ši teisė taikyta druskai.

Svarbiausia rinkliava už prekių judėjimą buvo muitai. Buvo apmokestinamos ir išvežamos, ir įvežamos prekės. Muitų dydis kito. Trūkstant valstybės išdui pinigų, muitai buvo didinami. Dažniausiai prekės buvo apmokestinamos 1/60 prekės vertės dalimi.

Didėjantys muitai didino prekės kainą, kartu ir pirkliai pelną, todėl prekybininkai stengdavosi jų išvengti. LDK siena nebuvo ištisai saugoma, o muitinės įsikurdavo tik prie pagrindinių valstybės kelių, todėl pirkliai, ir lietuviai, ir užsieniečiai, veždami prekes bei norėdami išvengti muitų, išsukdavo iš pagrindinių kelių į šalutinius, prie kurių nebuvo muitinių, ir šitaip išvengdavo rinkliavos.

LDK valdžia kartais drastiškomis priemonėmis rėmė savus pirklus užsienio prekyboje. LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis nurodė vokiečių pirkliais per 14 dienų likviduoti savo prekybą Žemaitijoje, išskyrus Kauną ir Vilnių. O žemaičiams buvo uždrausta vykti į Tilžę, Ragainę (tuometinė Prūsija, dabar Sovetskas ir Nemanas, Kaliningrado sr., Rusija – aut. pastaba) ir Viešvilę (dabar miestelis Jurbarko r. – aut. pastaba) su prekėmis. Visos prekės ir gyvuliai turėjo būti parduodami tik Kaune arba Vilniuje. Drausta prekiauti druska Žemaitijoje, jos įsigyti buvo galima tik Kaune. Po suvaržymų visi keliai, išskyrus kelią į Kauną, buvo uždaryti. Prekių judėjimo į LDK apribojimus taip pat taikė Prūsija.

Kylančios epidemijos trukdė prekybai. Maras viduramžiais buvo dažnas reiškinyš LDK ir kitose aplinkinėse valstybėse, todėl jau tuomet taikyti žmonių ir transporto judėjimo apribojimai, buvo draudžiama prekyba ir imamasi kitų prevencinių priemonių.

1549 m. dėl Prūsijoje kilusio maro Žemaičių seniūnas uždraudė į Karaliaučius (tuometinė

Prūsija, dabar Kaliningradas, Rusija – aut. pastaba) vežti gyvulius. 1564 m. dėl maro nurodyta į Lietuvą neleisti įplaukti nė vienam laivui. O LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas uždarė visus kelius ir uždraudė bet kokią prekybą Aukštaitijoje ir Žemaitijoje.

Vilniuje prekyba išsiplėtė LDK didžiojo kunigaikščio Gedimino laikais, kai jis ėmė kviesti užsienio pirklus į LDK, suteikdamas laisvos prekybos sąlygas. LDK didysis kunigaikštis Vytautas užsienio pirklus taip pat ypač globojo. Vilniuje prekiauti galėjo tik vietiniai pirkliai, o svetimšaliai pirkliai jiems privalėjo parduoti savo atvežtas prekes. Pažeidus šį reikalavimą jie buvo baudžiami pinigine bauda ir konfiskuojamos prekės. Tik kai Vilniuje vykdavo mugės, laisvai prekiauti galėjo ir svetimšaliai, ir kitų miestų gyventojai.

Vilnius eksportuodavo rugius, avižas, kruopas, linus, apynius, kanapes, medų, vašką, drobes, degtinę, lajų, kailinius, odas, sūdytą mėsą, pelenus.

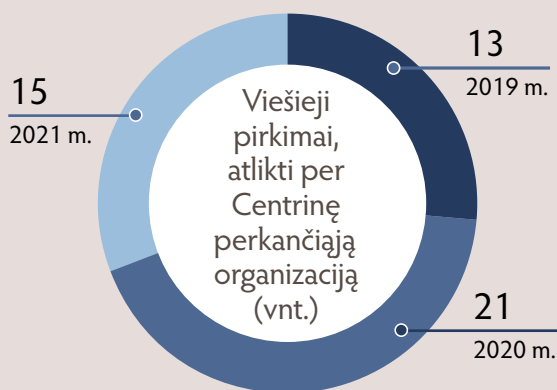
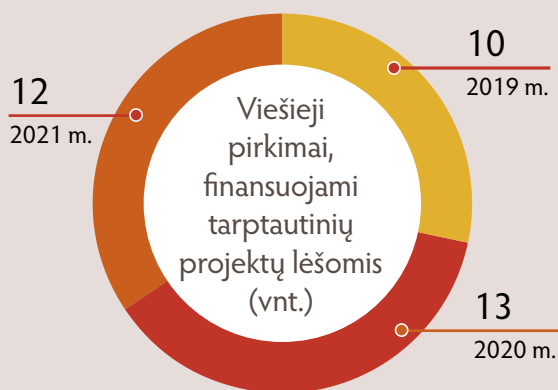
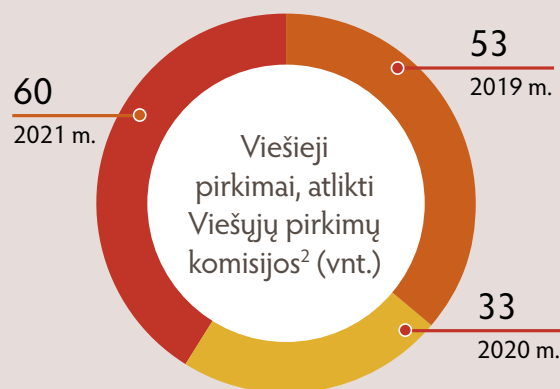
Vilniaus pirkliai svarbų vaidmenį vaidino ir magistrato vykdomuosiuose organuose sprendžiant Vilniaus miesto einamuosius klausimus. Jų buvo ir tarp miesto suolininkų (teismo pareigūnai – aut. pastaba), kurie sprendavo miestiečių bylas.

LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas 1551 m. privilegijoje nustatė, kad turkų, armėnų, maskviečių, lietuvių ir kitų šalių pirkliai gali laisvai atvykti į Vilnių ir čia prekiauti. Jie prekiaavo pipirais, imbieru, cukrumi ir kt.

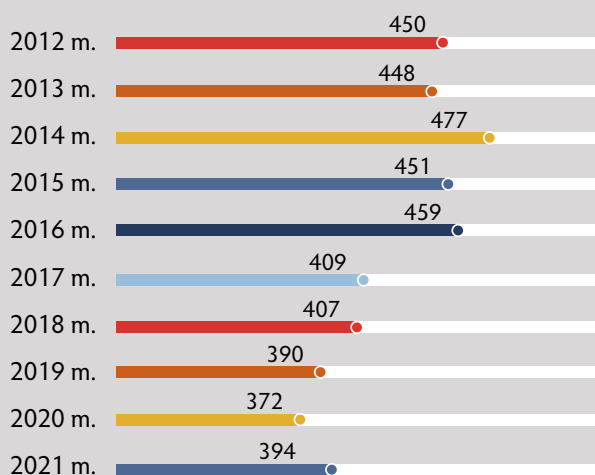
III LS LDK gyventojams nurodė „ginklų, geležies, šautuvų, dalgių, peilių, strėlių ir visokios kitokios karo ginkluotės nei atvirai, nei slapta <...> pasiuntiniais nepardavinėti, nes priešas gali sustiprėti. O kas išdrįstų nepaisyti šio nurodymo ir mūsų įstatymo, tas ne kuo kitu, tik mirtimi turi būti nubaustas, o prekės ir visas jo turtas paimtas į mūsų išdą“ (III LS 3 sk. 48 str.).

LDK didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais buvo plečiama užsienio prekyba, kalamos monetos, miestams suteikiamos Magdeburgo teisės. Tai skatino jų prekybą, amatų ir gamybos plėtrą. Žydams suteikta privilegija skolinti ir keisti pinigus paskatino bankininkystės užuomazgas. Religija žydams draudė imti palūkanas iš savo tautiečių, tačiau iš kitataučių jie jas galėjo imti ir ėmė. LDK naudingiausia buvo skolinti pinigus valstybei. Paskolos LDK padėjo plėtoti prekybą. ■

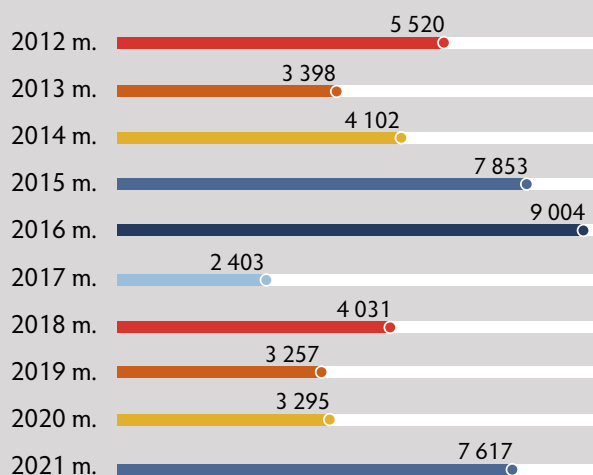
2021 m. atlikti Lietuvos teismų poreikiams patenkinti skirtų prekių ir paslaugų viešieji pirkimai

Pirkimų organizatorių atliktų pirkimų kaita 2012–2021 m. (vnt.)

Viešųjų pirkimų komisijos atliktų pirkimų verčių palyginimas 2012–2021 m. (tūkst. Eur)

¹ Pirkimų organizatorius – Nacionalinės teismų administracijos (NTA) darbuotojas.

² Viešųjų pirkimų komisiją sudaro NTA darbuotojai.

Nuo šiol Teisėjų tarybos posėdžius visi norintieji gali tiesiogiai stebėti Lietuvos teismų interneto puslapyje [www.teismai.lt!](http://www.teismai.lt)

Teisėjų taryba:

- ✓ vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą;
- ✓ sudaryta iš 17 narių – Lietuvos aukščiausiųjų teismų pirmininkų ir kitų įvairių pakopų teismų teisėjų, išrinktų Visuotiniame teisėjų susirinkime;
- ✓ renkama 4 metų kadencijai;
- ✓ pataria Lietuvos Respublikos Prezidentui teisėjų karjeros klausimais, tvirtina teismų sistemai aktualius dokumentus, diskutuoja ir balsuoja kitais teismų sistemai svarbiais klausimais;
- ✓ posėdžiauja kiekvieną paskutinį mėnesio penktadienį ir kaskart iškilus neatidėliojamiems klausimams.

Pranešimai apie būsimus Teisėjų tarybos posėdžius ir informacija apie svarbiausius sprendimus – Lietuvos teismų interneto svetainės www.teismai.lt naujienų skiltyje!

Sekite naujienas

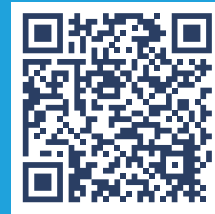
Lietuvos teismų

savo išmaniuosiuose įrenginiuose!

„Facebook“ paskyra Lietuvos teismai:

- ✓ nuotraukose – akimirkos iš teismų gyvenimo;
- ✓ vaizdžiai pateiktos teisinės sąvokos ir statistika;
- ✓ pranešimai apie svarbiausius teismų sistemos įvykius.

Lietuvos teismų „LinkedIn“ paskyra Lithuanian Courts:

- ✓ teismų sistemos naujienos, teisėjų komentarai;
- ✓ Nacionalinės teismų administracijos darbo pasiūlymai.

„YouTube“ kanalas Lietuvos teismai:

- ✓ aktualių renginių, konferencijų transliacijos ir įrašai;
- ✓ informatyvūs edukaciniai filmukai – aiškiai ir vaizdžiai apie teismų darbą ir jums aktualias paslaugas.

„Instagram“ paskyra lietuvos_teismai:

- ✓ nuotraukose – akimirkos iš teismų gyvenimo;
- ✓ vaizdžiai pateiktos teisinės sąvokos ir statistika.

